

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjyden
Mikael Steffensen

En af de Faldne.

6. OPLAG
8.-9. TUSIND

SØNDERJYDEN
MIKAEL STEFFENSEN

EN AF DE FALDNE

MINDER OG BREVE

UDGIVNE AF

JES SARUP og VALDEMAR RØRDAM

H. ASCHEHOUG & CO. KJØBENHAVN

MCMXIX

6. Oplag. — 8.—9. Tusinde.

FORORD.

Tallet på de Sønderjyder, der i denne Krig er faldne som tyske Soldater, nærmer sig nu til det sjette Tusende, eller en Femtedel af hele den fra Nordslesvig indkaldte Styrke. Blandt disse snart sex tusende har mange fået et ypperligt Eftermæle, og endnu fler har fortjent det. Dog er der få af de enkelte Dødsfald, som på begge Sider af Grænsen har vakt Sorg i så vide Krese som netop Mikael Steffensens. Det kan synes underligt, eftersom Steffensen ved sin Død var kun tredive År gammel, stod forældreløs, ugift, og først ved Indgangen til sit Livs Arbejde. Men det bliver forståeligt, når man af Kendsgerningerne, af Vennernes Vidnesbyrd og af hans egne Breve ser, hvilke Evner og især hvilken Karakter denne unge Mand røber. Han var meget, og betød endnu mere.

De her meddelte Breve og Udtalelser er samlede af en af Mikael Steffensens sønderjyske Venner, hvem også den kortfattede Levnedstegning skyldes. Denne Mand har bedt mig besørge Udgivelsen, og givet mig frie Hænder. Da Forholdene hindrede al Underhandling mellem ham og mig, har jeg imidlertid fundet det rigtigst at offentliggøre Manuskriptet omtrent som jeg modtog det, kun med en lempelig Ordning af Stoffet og visse Forkortelser. Jeg har ikke rettet hverken Fejl i Fremmedord eller Ujævnheder i Stavningen; kun enkelte Gange har jeg ved

Udeladelser eller Indskud, typografisk tilkendegivne, bødet på Uklarheder, hvis Forekomst er naturlig i Breve, som er skrevne under Granatild. Større Vanskelighed volder måske i visse Tilfælde Læserens Uvished om, hvem de enkelte Breve er stiledede til. Men jeg mener, at Hovedsagen er klar nok.

Dette fordringsløse Mindeskript bygger med på den usynlige Bro, som trods Pigtråd og Bajonetter ubrydeligt forbinder alle Danske. De, der har kendt Mikael Steffensen personlig, vil med Taknemmelighed modtage hans sidste Hilsen, der viser, hvorledes han voksede gennem Kampen og dens Lidelser. Og jeg tror, at det vil gå mange af Bogens andre Læsere, som det er gået mig, der kun flygtigt har mødt Steffensen i levende Live: De vil fra nu af mindes ham med Kærlighed som en velkendt Kampfælle. Mikael Steffensen turde være et værdigt Modstykke til den genialt kampglade Jules Eliassen i de af Harald Nielsen udgivne Danske Soldaterbreve. Han er den kristne Soldat, den grundtvigianske Sønderjyde — højstemt, af og til overspændt i Udtrykket, men tro i Sind, fast i Handling. Hans Breve viser ham, som han er, og han bringer et Budskab, vi har Brug for.

September 1918.

VALDEMAR RØRDAM.

BARNDOMS- OG UNGDOMSÅR.

Landbrugskandidat Mikael Steffensen stammede fra en gammel anset sønderjysk Bondeslægt i Hammelev Sogn. Af Slægten kan nævnes den kendte, sønderjyske Patriot, Gårdejer Nis Steffensen i Hammelev, som var med til Stiftelsen af den slesvigske Bondeforening 1843 og samme År drog med Hans Nissen og Laurids Skau til København for at virke for Oprettelsen af en Bondehøjskole i Nordslesvig; fremdeles dennes Søn, den kongerigske Politiker og Jurist, Generalauditor N. Chr. Steffensen, som bl. a. spillede en afgørende Rolle ved det politiske Forlig 1894. En Bondeslægt med Traditioner ud over Sognegrænsen!

Selv var Mikael Steffensen født i Styding By, Hammelev Sogn, d. 26. November 1887, som yngste Søn af Gårdejer Christen Steffensen og Hustru, Anne Christine, født Ravn, fra Øster Lindet. Moderen var brystsvag og døde i 1894, kun 35 År gammel. Få År efter opløstes Hjemmet helt; der var fire Børn levende, en Pige og tre Dreng,

som nu kom ud til fremmede. Faderen var heller ikke stærk; han døde i 1902, 50 År gammel. Direkte kan Mikael da næppe have modtaget stærke Indtryk fra Hjemmet; syv År gammel stod han moderløs og skilt fra sin Fader. Han kom i Huset hos en Slægtning, Landmand Skøtt i Nustrup, hvor han blev til efter sin Konfirmation. Skøtt og hans Hustru var flittige og nøjsomme Folk, der selv havde arbejdet sig op til Velstand, og de lod Plejesønnen tage godt fat strax. Han måtte hjælpe til overalt, såvidt hans Kræfter slog til, og det er nok muligt, at Tilværelsen nu og da faldt Knægten lovlig streng. Skøtts havde selv ingen Børn, så de har måske haft noget vanskeligt ved at forstå, hvad et Barn, særlig med Mikael's kærlige Sind, kan trænge til, også udover Føde og Klæder. Men at Drengen på sin Side har optaget alt i den bedste Mening, det viser de Breve, Mikael sendte dem under Krigen. Man vil se, hvor hjerteligt han takker dem for alt godt i Barndomsårene; een Gang skriver han endog »Kære gamle Forældre«. Ellers plejede han at kalde dem Onkel og Tante.

Da Mikael var konfirmeret, kom han ud at tjene. Hans første Plads var hos Gårdejer V i l k e n N i s s e n i Ørderup. Den opvakte Dreng fandt i ham en god forstående Husbond, ja en faderlig Ven. Han blev hos Nissens i 3 År, og de vilde gerne have beholdt ham endnu længere. Hvilket Forhold, der var imellem dem, ses bl. a. af følgende Brev, som Gårdejer Nissen skrev kort efter at Mikael Steffensen var faldet.

»Ørderup, den 20. Januar 1918.

Kære N. N.!

. . . Nu efter Mikael Steffensens Død har jeg igen taget hans Breve frem til Gennemlæsning, og stadig finder jeg megen Trøst og Glæde ved at læse dem.

Såvidst jeg husker, kom han her til os i Efteråret 1903 og tjente her i 3 År. Han var jo den Gang ganske ung (14 År); men trods hans unge Alder havde han ikke været her længe, før jeg vidste, hvad jeg ejede i Mikael. Flittig, pligtopfyldende og tro, som han var, vandt han snart min fulde Tilfredshed. Jeg har haft mange gode Folk i min Tjeneste, men ingen, som tilnærmelsesvis kan sammenlignes med Mikael. Han tog Del i alt, hvad der angik mig og mine, det være Medgang eller Modgang, Mikael var deltagende overfor alt og alle. Vinteraftenen tilbragte han med at læse, skrive og regne. Ved Selvhjælp vilde han udvide de rige Evner. Hans Undervisning havde han jo kun fået i en almindelig Landsbyskole . . . Han rejste herfra i Efteråret 1906, og det var hans Mening at tage på Landbrugsskole. Han havde da allerede sparet nogle Penge sammen af sin lille Løn. Jeg kan se i Bøgerne, at han det første År fik 300 Mark, det sidste År 375 Mark . . . han brugte næsten ingen Penge, så Lønnen blev hvert År indsat i Sparekassen. Før han tog herfra, havde han [dog] opgivet at tage på Landbrugsskole, han vilde tjene et Par År endnu. Jeg havde da allerede fået en Karl lejet i hans Sted, men vilde dog gerne beholde Mikael. Men dette afslog han på det bestemteste. Han vilde ikke være femte Hjul til Vognen, sagde han, og så kendte jeg Mikael så meget, at jeg godt kunde spare at tale mere om den Sag. — Først efter at han var kommet bort, gik det rigtig op for mig, hvor meget Mikael havde været for mig. Vi havde fået Mikael inderlig kær, og denne Kærlighed tiltog med

Årene, som gik, og ikke mindst de sidste svære Krigsår. Nu har vi kun Mindet om ham tilbage. Herlige, kønne Minder. »Mindet lader som ingenting, er dog et lønligt Kildespring«. Ja, Mindet om høm vil stedse være mig kært og dyrebart.

Hjertelig Hilsen

Din heng.

Vilken Nissen.«

Man forstår, at Mikael Steffensen altid tænkte med Glæde og Taknemlighed tilbage på den Tid, han havde tilbragt i dette gode Bondehjem, det bedste en Dreng med hans Evner og Naturel kunde have fundet. I de Pladser, han derefter havde, fik han Lejlighed til at tage Del i Ungdommens Foreningsliv, og gjorde her et godt Arbejde, særlig i Vojenslund og Tornum. Han var en god Gymnast og havde en udmærket Sangstemme. Han kunde efter en Gymnastiktime tage en Kammerat under Armen, og gik så med denne i Spidsen for de unge Karle syngende den ene Fædrelandssang efter den anden. Hans Begejstring for, og Kærlighed til, alt godt og skønt rev alle med; og denne gode Evne fulgte ham, som vi siden skal se, midt ud i den rædselsfulde Krig; også dør kom han til at stå for sine Kammerater som det lysende Exempel.

I Efteråret 1910 tog Mikael til Kongeriget, som Elev på Høng Højskole. Efter at Vinterskolen var endt, blev han endnu de første Sommermåneder 1911 på Skolen for at forberede sig til Optagelse på Landbohøjskolen i København.

Af hans Ophold i Høng har Højskolens Forstander, Tormod Jørgensen, givet følgende Skildring:

»Det var i Vinteren 1910—11, at Mikael var Elev på Høng. Skolen havde den Vinter over hundrede Elever, deriblandt ni Sønderjyder. Mikael hørte ikke til dem, der strax gjorde sig bemærket; han var nærmest tilbageholdende af Natur. Men det varede alligével ikke længe, før Skolen lagde Mærke til den unge Sønderjyde med det stilfærdige, men bestemte Væsen og de klare kloge Øjne. Han var af de Tilhørere, en Taler har Glæde af; og han var en af de flittigste og mest lærelystne. Men på Vinteren kom han og en anden flink Elev ind til Forstanderen og bad om, at Timeplanen måtte blive lagt om, således at Eleverne kunde få en længere, sammenhængende Fritid midt på Dagen, til Selvarbejde. Det var for sent det År, men Reformen er siden blevet indført, og den har vist sig gavnlig. — Hvad der især indtog hos Mikael, var dog hans Sang. Han havde ikke nogen særlig stor eller smuk Sangstemme, men han elskede Sang. Når sidste Aftentime er endt, og Læreren har forladt Skolesålen, høres ofte Tummel og Latter; hundrede unge stærke Kroppe søger Erstatning for den megen Stillesiddens Dagen igennem ved at brydes og lege Tagfat omkring Borde og Bænke. Den Vinter hørte man istedet ofte Sang fra Skolesålen; og kiggede Læreren så derind, kunde man være sikker på at finde Sangerne grupperede ovre i Hjørnet omkring Mikael.

»Da Vinterskolen endte (til første April), blev Mikael tilbage på Skolen. Han vilde ind på Landbohøjskolen til Efteråret og vilde så bruge de fire Måneder fra April til August til at forberede sig dertil. Han havde egentlig tænkt sig, at det var nødvendigt først at gennemgå et Landbrugsskolekursus; men dels vilde han gerne spare Tid og Penge, dels erklærede hans Lærere på Højskolen,

at dette ikke behøvedes. Og så flittigt og dygtigt benyttede han de fire Måneder, at han på Landbohøjskolen strax vandt sine ny Kammeraters Respekt ved sine gode For kundskaber.

»Under Mikael's Ophold på Høng Højskole havde Forstanderen lært at skatte hans sjældne Evner, og da Skolens hidtidige, dygtige Landbrugslærer (nuværende Forstander for Slingerup Landbrugsskole, Oluf Jensen) i 1913 skulde rejse, bad Tormod Jørgensen Mikael Steffensen efter Examen overtage den ledige Plads. Mikael lovede beredvilligt dette, skønt det var en forholdsvis ringe Løn, han dermed kunde tjene; men efter at denne Aftale var truffet, bad Formanden for den nordslesvigske Landboforening Mikael om at overtage Pladsen som Konsulent i Hede- og Mosekultur i hans egen Hjemegn. Mikael havde svært ved at sige Nej til denne Opfordring, men hans Pligtfølelse forbød ham at bryde sit givne Ord. Imidlertid fik Tormod Jørgensen Sammenhængen at vide og løste så selvfølgelig Mikael fra hans Løfte. Men trods sin Glæde over det Arbejde hjemme blandt hans egne, der nu forestod, følte Mikael stadig et Nag i sin Samvittighed overfor Tormod Jørgensen, fordi han ikke var taget til Høng, og dette Forhold var vistnok Grunden til, at han i det følgende Årstid ligefrem undgik at komme til Høng og heller ikke skrev til Forstanderen. At dette imidlertid ikke kom af, at han havde glemt Høng, fremgik af et Brev, han d. 2. September 1917, altså etpar Måneder før sin Død, skrev til en sønderjysk Ven, som for øvrigt på Mikael's Anbefaling havde været Elev på Høng Højskole Vinteren 1911—12; heri hedder det: »Jeg elsker Høng. Dèr har jeg levet mine lykkeligste Timer, og dèr har jeg modtaget det bedste, jeg nogensinde modtog i Livet . . .«

En af Mikael Steffensens sønderjyske Kammerater ved Landbohøjskolen har fra Fronten sendt et Brev om Mikael's Forhold til Skolen og Kammeraterne. Brevet indledes med et Citat af Viggo Stuckenbergs Digt om og til Johannes Jørgensen; her gælder Ordene den, hvis Død der just er kommet Bud om:

Hvad lykkeligt, der mødte ham,
det bar mig til en solfyldt Vår,
fordi jeg såe hans Sjæl så rig,
så frugtbar hed,
som selve Solens Skælven
et Sommergry, når frem den går.

Og hvad der mødte ham af ondt,
det ramte mig som Ulivssår,
fordi jeg såe hans Sjæl så skær,
så øm og fin,
et nøgent Offerbytte
for denne Verdens Helvedskår.

Brevskriveren fortsætter så med en Skildring af den grå Decembertåge omkring den Barak, hvor han sidder og skriver: »Vi, der kender Verdenskrigens Tryk på vore Sind, veed hvordan sådan en mørk Dag ligesom kan samle alt det tunge som et tæt Slør om os.« Ungdomsidealerne og den Skepsis, som Krigens Oplevelser har affødt, kæmper i hans Sind; han kalder sit Livs rigeste Minder til Hjælp mod det bitre Mismod, og blandt disse Minder lyser allerklarest Minderne om de Timer, han har tilbragt sammen med Mikael Steffensen, en Mørkningstime med fortrolig Samtale, en lang Række indholdsrige Dage — »og mit Sind fyldtes med Tak mod Livet og med Tak til Mikael, som ved vore fælles Minder igen havde gjort mig glad, trods alt . . .«

Da kommer Posten med Budskabet: Mikael er falden!

Og Brevskriveren søger at levendegøre hans Billede fra den Tid, de var sammen ved Landbohøjskolen. Mikael kom der »ikke med Hang til at komme til at rage op over Standsfæller, ikke for at opnå gode Stillinger. Han kom der for at mætte noget af den Hunger efter Udvikling og Kundskaber, som gennemstrømmede ham. Mikael var absolut ikke Examensmand på Grund af hans noget tilbageholdne Væsen; at han ikke desto mindre fik en god Examen, borger for at han »sad fast i Sadlen« i de Fag, han til Examen gik op i. Han kastede sig strax over Studiet med alle sine rige Evner og sin vældige Energi, og hele hans Ophold i København indtil Foråret 1913, da han tog Examen med en god første Karakter, var præget af hans målbevidste Arbejde for at blive en dygtig Landbrugs-kandidat. Men han gennemgik også en rig åndelig Udvikling udenfor Fagstudiet. Han kunde næsten overkomme alt; og han rummede altid det rigeste Følelsesliv. Vi, hans Venner fra Landbohøjskoleårene, må undres over hans rigtydende og opofrende Personlighed; han var altid rede til Hjælp mod alle, som han stod nær — og det var mange . . .«

Når Mikael Steffensen fik et så godt og så alsidigt Udbytte af sit Københavnsophold, skyldtes dette for en stor Del det Hjem, han havde den Lykke at blive optaget i. Han søgte et Logis, og fandt et Hjem, hos Familien Melchior Hansen i Lykkesholm Allé, hvor især Fruen blev ham en sand moderlig Veninde. . .

»Det var let at være god ved Mikael Steffensen,« skriver Fru H., »lidet forvænt som han var, og af Naturen sjælden nøjsom og beskeden — dernæst ubeskrivelig taknemlig, den mindste Bagatel, gjort for hans Skyld, syntes ham overvældende.« Sig selv var han derimod ofte misfornøjet med, og mente, at hvis han havde haft sin Moder,

vilde han have været »meget bedre og ikke så sær.« Men, siger Fru Melchior Hansen, »god var han, uendeligt god. Løsenet for ham var at hjælpe og trøste, glæde, hvor han kunde. Hans Tjenstvillighed overfor alle kendte ingen Grænser, selv hvor den ofte var forbundet med stor Ulejlighed . . . Vi kom alle til at holde uhyre meget af ham . . .«

Arbejdet krævede hans meste Tid og fik den. Men een Adspredelse måtte han have: lidt Sang og Musik efter Middag. Her havde han til fast Akkompagnatør Husets halvvoxne Datter, hans gode Veninde Henny, kaldet Musse, der elskede Musik og Sang ligeså varmt som han. Mest var det Fædrelandssange, der måtte holde for; men stundom vovede de sig dog til vanskeligere Kompositioner, endog til Operapartier, »og til stor Morskab for Musse — ja for dem begge — vilde Skæbnen, at Mikael, trods ihærdig Anstrengelse, altid knækkede over på de høje Toner.« Om Søndagen blev det en ligefrem Koncert; så var de to andre Landbrugsstuderende, som boede hos dem, med i Kresen omkring Klaveret.

I hans glade Breve fra Viborg senere var der Hjemvé efter det Hjem, han i København havde fundet, og når han havde Ferie, var det dér, han først søgte over; han satte sig hyggeligt til Rette i Sofaen mellem Husets Unge som en ældre Broder, sang og spillede med dem, læste højt og fortalte Historier. Gerne fremsagde han Zakarias Niensens Digt Et Møde, men særlig elskede han Stuckenbergs Digte; Digtet Til min Mor læste han »så en Sten måtte røres«, og man kunde ikke tage fejl ad, hvor hans Tanke og Længsel da gik hen. Ellers var han glad som et Barn under disse Besøg, og nød ikke blot Hjemlivet, men også Theatret, som han satte stor Pris på; her havde han undertiden Følgeskab af »Musse«, hvem han holdt af og behandlede som sin »lille Søster«. Til hendes Konfirma-

tion i Foråret 1914 kunde han til sin store Skuffelse ikke være med; han havde et Arbejde i Sønderjylland, som han ikke kunde forlade. Istedet kom han på et Påskebesøg, i strålende Humør, glad ved sit Arbejde, glad ved at se sine Venner. Dagen efter at han var rejst, blev hans københavnske Plejemoder farligt syg og måtte tilbringe ni Måneder på Hospitalet. Da Mikael Steffensen hen på Somren kom tilbage til København, besøgte han hende Søndag efter Søndag sammen med Børnene, altid fuld af Trøst og Opmuntring, kunde aldrig blive færdig med at fortælle hende, hvor dejligt det vilde være for dem alle, og hvor godt hun selv skulde få det, når hun snart kom hjem, helbredet. Så kom August, og Krigen. Mikael vilde og måtte hjem til Sønderjylland. Men da han kom for at sige Farvel, sammen med Fru Melchior Hansens ældste Søn, der senere meldte sig som engelsk Frivillig, forsikrede han, at han vilde ikke blive taget til Soldat; han skulde nok snart komme tilbage. »Vi sagde Farvel,« skriver Fru H., »lidet anende, at det blev et Farvel for Livet.« Måske dog han har anet det. »Hans Breve derovre fra blev mer og mer sørgmodige. Og jeg forstod, hvad han har lidt, da hans Afrejse til Fronten blev bestemt. Han skrev til mig som en fortvivlet Dreng kan skrive til sin Mor: »Bed for mig! En Mors Bøn er stærkest af alt. Jeg føler mig angst — tyer til Dem som min Mor. De vil bede for Deres Dreng! . . . Jeg skrev uden Betænkning: »Tak, min Dreng for din Hengivenhed. I Tankerne følger jeg dig, og er hos dig — min Bøn til Gud om Gensyn skal være så inderlig, som kun en Mor kan bede for sin Dreng! . . . Hans Død var mig en ubeskrivelig Sorg.«

Da Mikael Steffensen i Foråret 1913 forlod Landbohøjskolen i København som Landbrugskandidat med en fin 1ste Karakter, var det på Forhånd givet, i hvilken Virksomhed han vilde bruge sine Evner og Kundskaber. Han havde, som før meddelt, modtaget Den nordslesvigske Fælles-Landboforenings Tilbud om Stillingen som Foreningens Konsulent i Hede- og Mosekultur — et nyt betydningsfuldt Område, som Foreningen just beredte sig til at drage med ind i sit Arbejde. Efter gensidig Overenskomst gik Mikael Steffensen imidlertid først ind i Det danske Hedeselskab for her at søge etpar Års praktisk Uddannelse. Om hans Arbejde ved Hedeselskabet skriver en af dettes ledende Mænd følgende:

»Mikael Steffensen arbejdede sammen med mig i længere Tid, dels med Opmålings- og Nivelleringsarbejder og de derpå grundede Planlægninger for Regulering af Vandløb, Dræning o. lgn., dels med Udarbejdelse af Kulturplaner, dvs. nøjagtig Planlægning over den tørlagte Jords Opdyrkning og Behandling i det hele.

»Det viste sig snart, at Mikael Steffensen var en opmærksom lagttager, der hurtig forstod at orientere sig, ligesom det også viste sig, at han var meget dygtig. Han forstod hurtigt at udføre de fornødne Planer og Beregninger, ikke alene på Grundlag af det rent tekniske Materiale, men ogsaa under Hensyntagen til de mangeartede praktiske Forhold i Marken, noget, Teknikere undertiden kan glemme. Det varede derfor ikke længe, inden jeg med fuld Tryghed kunde overdrage ham endog ret vanskelige Arbejder til Undersøgelse, Planlægning og Udførelse.

»Men ligesom Mikael Steffensen var en dygtig Mand, der havde Herredømme over Stoffet, således var han ogsaa en Mand med levende Interesse for og Forståelse af,

hvilken overmåde stor Betydning det har at få hidtil unyttet eller dårligt behandlet Jord sat i god Kultur. Han forstod dettes store Betydning for det fælles Samfund, og han forstod Betydningen for den enkelte Jordbruger . . . bedre Arbejdsvilkår, Udsigt til større Udbytte for samme Indsats af Arbejde og Kapital. Denne Forståelse var hos Mikael Steffensen forenet med et levende hjerteligt Ønske om at komme de Mennesker til Hjælp, der arbejdede under ugunstige Betingelser.

»Når jeg nævner dette, er det, fordi det har den allerstørste Betydning for Hedeselskabets Arbejde, og også vilde have haft det for det Arbejde, Mikael Steffensen var udset til og så inderligt glædede sig til. Det er nemlig ikke nok, at der udarbejdes Planer, Overslag etc.; der skal tillige forhandles med Landmændene om Gennemførelsen af disse Planer. Og i så Henseende har det meget at sige, om Landmændene, for hvem man arbejder, forstår, at der bagved selve den kolde Plan ligger en virkelig hjertevarm Interesse for deres Ve og Vel, som Planen skulde komme tilgode. Det er ikke nok at forstå sit Arbejde, den Kunst er i Virkeligheden ikke så stor, men at sætte sit Liv i Arbejdet . . . er en Opgave, som altfor få magter. Men hvor denne Evne er tilstede, der vil skabes et Tillidsforhold, som gør Arbejdet let og frugtbart.

»Denne Evne havde Mikael Steffensen.

». . . Det var med dyb Smerte, vi modtog Budskabet om hans Død, vi tåler så dårligt at miste af de gode Kræfter. Men hans Minde vil leve iblandt os i kærlig Erindring.«

For Mikael Steffensen var hans fremtidige Arbejde ved Fælles-Landboforeningen ikke simpelthen et Levebrød;

han tog imod det som et Kald, og glædede sig af sit fulde Hjerte til denne Fremtidsgerning, hvor han vidste, at der vilde blive Brug for alle hans Evner — for hans Kundskaber og hans praktiske Dygtighed i selve Arbejdet, og for alt, hvad godt han ellers vidste og ejede, i Omgangen med de mange forskellige Mennesker og forskellige Hjem, som Arbejdet naturligt vilde bringe ham i Berøring med. Således vilde han med hele sit Væsen komme til at tjene det Folk og det Land, han elskede; det var hans store Fremtidshåb. Derfor lod han sig heller ikke friste af et langt mere glimrende Tilbud, der blev gjort ham fra Det Østasiatiske Kompagni, skønt han som Bestyrer af en af dettes Afdelinger i Siam strax kunde have begyndt med en Årsløn på 12,000 Kr. . . . »Jeg har,« skriver R e f s h a u g e, »ikke kendt mange, jeg tør næsten sige ingen, der elskede Nordslesvig, og de Mennesker, der boer dèr, med en sådan Lidenskabelighed som han.« At skabe sine Landsmænd bedre Kår, gøre en Gerning i og for sit eget Folk, styrke dets Livskraft og dets Modstandskraft på mer end een Måde, det var hans Mål.

Steffensen var da heller ikke et Øjeblik i Tvivl om, hvad han måtte gøre, da de uvejrs mørke Dage drog ind over Landene i August 1914. Han var jo dengang endnu i Danmark, og kunde være blevet dèr. Men han vidste, at for Tusender af hans unge Venner og Kammerater derhjemme var der intet Valg; de måtte bøje sig under den tunge Pligt, som det fremmede Herredømme pålagde dem. Dem vilde han ikke svigte; og ligeså lidt vilde han udsætte sig for den Mulighed at stå skilt fra sin Hjemstavn og sit Kald, når engang Krigen endte. Derfor drog han frivilligt hjem, som en af de første, og tog hvad der fulgte. »Her er jeg født,« udtalte han ved sin Hjemkomst, »og her er jeg voxet op; her boer de Mennesker,

jeg holder af, og her har jeg tænkt at skulle have min Virksomhed, og det vil jeg sætte mit Liv ind for.«

Selv efter tre Krigsårs hårde Lidelser var hans Standpunkt det samme; han vilde ikke dømme dem, der rømte, »men jeg selv kunde ikke gøre det,« skrev han i et Brev kun få Uger, før han faldt. Ikke under nogen Omstændighed vilde han miste Retten til at bo i sit Hjemland. Og den Ret satte han sit Liv ind for, som han havde sagt, at han vilde.

Om Mikael Steffensens Liv i Felten taler hans egne Breve. Før jeg giver Ordet til ham selv, vil jeg dog aftrykke nogle Breve fra hans Kammerater i Krigen. Sammen med de ovenfor meddelte Vidnesbyrd fra Folk, der har kendt Mikael Steffensen nøje, som Undergiven, som Kammerat, som Medarbejder og som Husfælle, vil disse Træk af hans Krigerliv, disse Udtalelser om hans Holdning og Indflydelse under så fremmede Forhold, give en Baggrund, hvorpå hans egne Breve kan med øget Klarhed vise hvad de rummer.

At det er tyske Kammerater, der nu taler, giver jo ikke deres Vidnesbyrd ringere Vægt; tværtimod.

Efter Mikael's Død skriver hans nærmeste Foresatte til den eneste Efterlevende af Slægten, Mikael's Broder i Flensborg:

»Idag sendte jeg Dem et Telegram for at meddele Dem Deres udmærkede Broders Død. Det gør mig ondt ind i min inderste Sjæl, at jeg må meddele Dem dette. De har mistet en udmærket Broder, vi en trofast, tapper og ædel Kammerat. Jeg veed ingen i Battaljonen, som har nydt større Agtelse og er blevet mere hædret end han. Han var en trofast og karakterfast Kammerat, hvem vi alle

måtte holde af. Som Soldat var han fremragende, Frygt kendte han ikke, og Pligten gik ham fremfor alt. — Han stod mig meget nær, og da jeg den 29. November Kl. 10 om Morgenen hørte om hans Død, græd jeg bitterligt. Jeg har [ellers] mistet mange Kammerater siden Krigens Begyndelse og er blevet hård. — Jeg har holdt af Deres Broder, og nu er den brave Mand ikke mere. Måtte Gud trøste Dem, med Ord kan jeg ikke . . . Vær forvisset om min hjertelige Deltagelse. Vi vil aldrig glemme vor bedste Kammerat.«

Et andet Brev, et af de mange jeg modtog i Anledning af Mikael Steffensens Død, er fra en Hamborger, en juridisk Kandidat, hvem Mikael havde tjent sammen med i de første Krigsår.

»Næsten i to hele År«, skriver den hamborgske Cand. jur., »har jeg stået ved hans Side i samme Kompagni. Jeg har aldrig haft en kærere og mere trofast Kammerat. Denne Krig har heller ikke for mig været noget Hædersblad. Lidelser under usigelig Uretfærdighed, som også mødte ham, har ofte nedtrykt mig frygteligt derude. Og jeg veed ikke, hvorledes jeg skulde have kunnet bære alt dette, hvis ikke dette ædle, herlige Menneske altid havde stået ved min Side — min Michel, som jeg turde kalde ham. Å Gud, når jeg tænker på alt, hvad dette Menneske har måttet finde sig i! Derude i den nøgne Elendighed bliver de fleste Mennesker til grimme Udyr; men mandig oprejst, bar han til det sidste sin Menneskelighed højt løftet som en Fane. Hvor tit har jeg ikke set ham hjælpe disse ynkelige Skabninger, skønt han kun altfor godt vidste, at de misbrugte hans Næstekærlighed, hans Hjælpsomhed, med den laveste Egoisme. Ofte har jeg gjort ham opmærksom på, med hvilken Utak de lønnede hans Godhed, men Mikael smilte altid med-

lidende, og hjalp dem igen ved første Lejlighed. Tog svært Arbejde for andre, uden selv at søge Hvile, og uden derfor i mindste Måde at forsømme sit eget. Jeg har ikke kunnet handle således; dog har han stået for mig som et lysende Forbillede.

»I Slutningen af Juli 1916 blev jeg hårdt såret revet bort fra hans Side i Sommeslaget. Han beholdt Livet, men kun for at lide så meget hårdere. Hele det År jeg lå på Lasarettet, stod jeg i Forbindelse med ham. Med Angst og Sorg fulgte jeg de frygtelige Begivenheder, som jeg vidste at han var med i. Han holdt sig oprejst og overvandt alt. Og dog, han har lidt umenneskeligt. Et af hans sidste Breve, fra September, kan endnu drive mig Tårerne i Øjet. Han klager over at han ingen »gode Tanker« har mere, at Kammeraternes Ondskab og Råhed næsten knuger ham til Jorden. »Og jeg vil dog så gerne være god mod dem alle,« føjer han til. — Da jeg var kommet hjem fra Krigen, troede jeg såmænd, at jeg var blevet så hærdet og sløvet, at jeg kun havde Ligegyldighed til overs for alt og alle. Men da jeg nu i Aften læste Budskabet om Mikael's Død, følte jeg det næsten som en endnu tungere Sorg, end da min kæreste Broder faldt, i Juli 1916.«

Senere Oplysninger har yderligere klargjort Forholdet mellem disse to uens Kammerater. Oprindeligt havde Hamborgeren, Akademiker og Jøde, som han var, ikke givet synderlig Agt på Mikael, der trods sine Studier var og blev dansk Bonde. Men så en Dag var deres Deling på Gravearbejde ude i Stillingen; Humøret var sløjt, Soldaterne fandt det hårde Arbejde meningsløst, og den ene efter den anden kastede Spaden. Kun Mikael arbejdede uførtrodt videre. Tilsidst kunde Juristen ikke dy sig for en henkastet Bemærkning om dette tåbelige Graveri. »Ja,« sagde Mikael, »en Afvanding er jo aldeles umulig på den

Måde.« Nu vilde den anden af luttter Gnavenhed modsige ham. »Å, det forstår du jo slet ikke,« sagde Mikael. »Forstår du det måske bedre?« udbrød Juristen hånligt. »Ja, det har netop været mit Studium.« Juristen spidsede Øren; det var altså ikke en almindelig Bonde, han havde for sig, men halvvejs en Akademiker. Dermed var den første Tilnærmelse sket, og efterhånden blev de Venner.

Kort efter blev Kompagniet indkvarteret i Kirken i Lagny. Lysene var tændt overalt langs Væggene og på de forskellige Altre; i deres mystiske Skær lå de feltgrå bunket sammen på deres Halmknipper. De to Venner havde fundet sig en stille Hvilekrog, men det blev foreløbig ikke til Søvn. De var kommet ind i en Drøftelse af Søren Kierkegaard, hvis Tanker optog dem begge stærkt. »Det var første Gang i lange, lange Tider,« skriver Kammeraten, »at jeg havde Lejlighed til at skifte Tanker med et Menneske, og efter denne Aften fulgte mange andre, med interessante Samtaler, når det blev os altfor uudholdelig ensomt blandt de mange fremmede og uforstående Kammerater.«

Under disse Samtaler greb Mikael tit Lejligheden til at komme ind på det nordslesvigske Spørgsmål, som også hans jødiske Kammerat nu fik Interesse for. Også herude var det Mikael's Mål at løfte sit Folk og værne dets Ret. Men han kunde tit blive modfalden og sige sådan noget som: »Hvordan Krigen så ender, vi to har intet at håbe!«

»Men første Gang jeg fik et lille Begreb om Mikael's Sjælsstyrke såvel som hans rent legemlige Kræfter,« skriver Kammeraten videre, »det var i en Periode fra 9. til 15. Januar 1915, hvor vi måtte opholde os i en sumpet Grav ved Udkanten af en Skov.« De stod her i Vand til Knæene, man havde endnu ikke lært at afvande Skyttegravene ordentligt. Franskmændene plejede at angribe Aften og

Morgen. Derfor skulde hele Afdelingen stå kampberedt fra 6¹/₂ til 10 om Aftenen og igen fra om Morgenens Kl. 4. Mellem 10 og 4 skiftedes Mandskabet til at stå Vagt, med 1 à 2 Timers Hvil efter hver Tur. Men selv i disse »Hviletimer« var det småt med Hvilen; det var nødvendigt stadig at øse Vand af Graven, og dertil havde de kun primitive Øsekar. Den ene efter den anden meldte sig syg, så der blev endnu færre til Afløsning. Det kunde blive til gennemsnitlig 11 Timers Vagt med kun 3 Timers »Hvil«. Sådan gik det tre Døgn i Træk, med sorte Nætter og øsende Regn. Da var langt over Halvdelen af Mandskabet sygemeldt, og Resten var ikke meget værd. Men Mikael stod Vagt fra om Aftenen Kl. 6 til om Morgenens Kl. 8, uafbrudt, idet han i sine egne Hviletimer frivilligt afløste snart en og snart en anden, som ikke kunde mere.

Hver Morgen og Aften skulde Maden hentes fra den anden Ende af Skyttegraven, en lang og møjsommelig Vandring, som de fleste helst var fri for. En Morgen, da alle de andre gjorde Skrue, gik Mikael ene afsted med 6—8 Kogekar og hentede Mad til hele sin Deling; til Tak spiste de andre al Maden, mens han hvilte ud efter Turen. Men Mikael smilte kun medlidende: »Hvor må de stakkels Mennesker have været medtagne, siden de sådan helt kunde glemme mig!«

Da de efter 6 Dages Slid endelig blev afløste, faldt også Mikael sammen; alligevel meldte han sig ikke syg, men gjorde sit Arbejde uden Stansning, også i de næste 6 Dages »Hvileperiode«, hvis Hvile bestod i Skansebygning. Han afslog Kammeraternes Opfordring til at melde sig syg: »Man tror mig jo alligevel ikke!«

Men på samme Tid som Mikael udholdt sit næsten overmenneskelige Slid, havde han altid en kærlig Tanke og et godt Ord tilovers for dem, der trængte til det. En

lille Sachser, som var temmelig forfalden, blev en Dag fundet beruset på sin Post, og dømt til en hård Straf. Fra den Tid talte Kammeraterne ikke til ham. Men kort før han skulde afsted for at afsone sin Straf, opsøgte Mikael ham og talte venligt til ham. Da brast det for Sachseren, han græd som et Barn, til Mikael med gode Ord og Opmuntring fik ham beroliget. Aldrig hørte man Mikael udtale sig hårdt og fordømmende om sådanne Stakler; det var netop dem han helst vilde hjælpe.

Skønt Mikael således var en i alle Måder overordentlig pligtopyldende Soldat, var der en af hans Foresatte, som i lang Tid var efter ham med Spot og Plageri ved enhver Lejlighed. Da blev det opdaget, at der i hans Militærpapirer havde indsneget sig en Fejltagelse; han stod opført som Tjenestekar! Derefter var der intet i Vejen. Mikael har vel også haft et overbærende Smil for denne »Fejltagelse«; han yndede ikke at prale med sin Kandidat-Titel; under disse Forhold, som overalt, ønskede han at værdsættes kun som Menneske.

»I Løbet af Somren 1915,« fortsætter Kammeraten, »erfarede jeg, hvorfra Mikael fik den uendelige Sjælsstyrke. Det, der stadig gav ham nyt Mod, ny Kraft til at lide og tåle utrætteligt, det var hans Gudsforhold. »Gud har sat os på Jorden,« sagde han, »for at vi skal udfylde vor Plads, og jo mere vi har lært, jo større Dannelse vi har tilegnet os, desto større er vore Forpligtelser overfor vore Medmennesker, som vi skal løfte op til os ved at hjælpe dem og gøre dem godt.« Af de stakkels underkuede Mennesker forlangte han intet, ingen Tak, ingen Gentjenester. Men af sine Venner krævede han Forståelse, ikke for sig selv, men for de Underkuede og deres Lidelser. Af os forlangte han, at vi skulde kunne beherske os, vise større moralsk Kraft. »Det Onde er Skyld i Menneskenes Lidel-

ser,« sagde han; »se kun, hvor de onde Mennesker lider under deres egen Ondskab . . . At have onde Tanker gør et Menneske ulykkeligt.« Han kunde blive rent fortvivlet, når Hidsighed og Vrede alligevel nu og da henrev ham til onde Ord og hadefulde Tanker. At være god og gøre godt, hvor han kunde, det var hans Natur. Han ikke blot lærte disse Grundsætninger, han levede efter dem, og det gjorde ham stor blandt Kammeraterne.

»Foruden hans Pligttroskab og Hjælpsomhed var der en Ting til, som gjorde ham afholdt. Han var næsten altid munter, og han sang gerne. Med sin kønne Sangstemme kunde han underholde og opmuntre Kammeraterne i Timevis. En Aften i November 1915 sad vi en Flok sammen i en Kælder i den franske By Angres; alle Husene rundt om lå i Ruiner, endnu samme Eftermiddag havde Byen været Mål for de franske Granater, og den Kælder, vi sad i, var alt andet end skudsikker. Men nu var vi en Flok sammen og begyndte snart at synge — Mikael var en af de muntreste, han sang flere af sine kønne Sange, og skønt jeg ikke forstod Ordene, lyttede jeg helt betaget. For en Stund fik han os alle til at glemme Krigens Rædsler. Og hvor var han begejstret, når han fortalte Kammeraterne om sit Hjemland og om København, hvor han havde levet sine bedste År. Det Land og den By måtte de lære at kende. Hvis Krigen vilde skåne hans Liv, skulde de komme og besøge ham.«

Såvidt Mikael's tysk-jødiske Ven og Krigskammerat. Men det var ikke blot sine Venner og Kammerater derude i Krigen, han således vandt Indflydelse over, støttede og styrkede under de strengeste Vilkår. Gennem Breve til os, hans Venner herhjemme, og i Samtaler, når han af og til gæstede os på Orlov, støttede og styrkede han også

os, med sin trofast offervillige Danskhed, med sin stærke Kristentro. Altid fandt han det rette Ord til at opmuntre de nedslagne og bedrøvede. Han var så uendelig taknemlig for den Kærlighed, han mødte; at han selv gav langt mere end han modtog, kunde han i sin store Beskedenhed ikke se. Også den, som skriver disse Linjer, har ham meget at takke for. Vi havde begge håbet, at Gud nok vilde bevare ham. Der var så meget, der ventede på ham, et stort Arbejde, hengivne Venner. Det var derfor et tungt Slag, da Telegrammet den 30. November meldte, at han, den ædleste, den bedste Ven, var faldet den 28. November, kun to Dage efter at han havde fejret sin 30 Års Fødselsdag, og netop Treårsdagen efter at han var kommet ned til Vestfronten.

Til vor Sorg over Tabet kom desuden Smerten over at han, som havde ofret alt, ofret sit Liv, for det Land, han elskede som få, skulde ligge dernede i et fremmed Land, hvor ingen vilde frede om den Tue, der gemte hans Støv.

Da meldte sig hans Kæreste. At han havde været forlovet, anede ikke hans nærmeste Venner. Forlovelsen skulde have været deklareret til Julen, da han håbede at komme hjem på Orlov. Også hun fandt det altfor sørgeligt, om han skulde få sit blivende Hvilested i det fremmede Land. Og nu bliver Hjemførelsen mulig; en Ven fik Tilladelse til at hente Mikaels Lig hjem fra den lille franske By Halluin, hvor han var begravet. Vennen skildrer denne Rejse således:

»Strax den første Morgen, da jeg havde opsøgt Mikael's Grav, havde jeg Lejlighed til at overvære Begravelsen af elleve Soldater, som stedtes til Hvile i en lang Række Enkeltgrave tæt ved Mikael's Grav. Det var en gribende Højtidelighed. I det fjerne tordnede Kanonerne,

nærmere ved lød Maskingeværerens gennemtrængende Tak-Tak-Tak, så stærkt, at endog Præstens Ord til Tider overdøvedes.

»Den store Soldater-Kirkegård med sine over 1500 Grave virkede isnende koldt. Kors ved Kors over nøgne Tuer, så langt Øjet kunde se. Kun på ganske enkelte Grave, vel ialt en 3—4, lå der en Krans. En af dem var Mikael's; dèr lå en Krans fra hans Kammerater. Netop fordi der var så få kærligt smykkede Grave, greb det mig dobbelt stærkt, at blandt dem var hans. Derfor blev den halvvisne Krans derudefra ført med hjem; det var den første. Om Morgenen, før Afrejsen, kom hans Kammerater med friske Blomsterkranse til Kisten — så mange, at den helt blev tildækket. Med Tårer i Øjnene kom den ene efter den anden hen og trykkede mig i Hånden til Afsked. Der blev ingen Taler holdt ved Kisten dernede, men i jævne Ord talte Mikael's Kammerater til mig om, hvad han havde været for dem. Efter Hjemførelsen blev Mikael's Støvstedet til Hvile på Familiens Gravsted ved Forældrenes Side, på Hammelev Kirkegård. Det var den 26. Marts 1918, Jordefærden fandt Sted. Ved Graven talte Sognepræsten, men forinden havde Frimenighedspræst Thade Petersen talt for det store Følge i Jørgen Uldalls Gård i Styding, hvor Kisten var blevet ført hen. Her havde Mikael Steffensen altid fundet gæstfri Modtagelse, når han gæstede sin Fødeby; herfra blev han ført til sin hjemlige Grav. Den 20. December 1917 blev der afholdt en Mindegudstjeneste for ham i »Kristuskirken«, den danske Frimenighedskirke i Haderslev. Den smukt pyntede Kirke var stuvende fuld, og mange var kommet langvejs fra. Det blev en gribende Højtidelighed. Efter Salmen »Den store hvide Flok vi se« talte Pastor Thade Petersen over Ordet »Guds Velsignelse gør rig«. Efter Talen sang Me-

nigheden »Helgen her og Helgen hisset«; og da Præsten havde bekendt Troen og lyst Velsignelsen, sluttede Guds-tjenesten med Salmen »Med Sorgen og Klagen hold Måde«.«

Da Mikael var hjemme på Orlov sidste Gang, kom vi til at tale om alt det frygtelige, Soldaterne måtte lide, særlig under en Storm, og især de Stakler, som under alt dette havde mistet Troen på Gud. Jeg spurgte ham da, om han ikke kunde hjælpe dem, lede dem på Vej til Gud igen, han, der selv levede et så rigt Liv i Bønnen. Han svarede da: »Å, nej, det duer jeg slet ikke til, jeg kan ikke tale med Kammeraterne om dette.« Nej, han kunde måske ikke tale så meget med dem om dette, der for ham var Livet, men han kunde leve dette Liv på en sådan Måde, selv derude i alle Rædslerne, ikke blot når Døden truede, men også når Kammeraternes Råhed mødte ham, at han kom til at stå for dem som et lysende Exempel. Og den Prædiken var vel mere værd end selv de køn-
ste Ord.

Meget tyder på, at Mikael i den sidste Tid har haft en Anelse om, at også hans Time snart vilde slå. Den 25. November, Dagen før sin Fødselsdag, sendte han alle de Breve, som han ønskede opbevarede, hjem til sin Forlovede, »for hvis der skulde tilstøde mig noget, da vil jeg gerne vide dem i gode Hænder,« skrev han.

Den 28. November blev han for sidste Gang sendt ud sammen med en Kammerat. Han var i en meget trykket Stemning, talte kun lidt. Og det blev en hård Tur. De skulde frem til forreste Linje med Befalinger og Postsager, samt Mad til de foran liggende Officerer. De måtte slæbe sig fra Granathul til Granathul med den tunge Byrde. Vejen

var flere Kilometer lang og blev heftigt beskydt af Englænderne. Granater faldt til højre og venstre, og Shrapnels exploderede over dem. Især de sidste gjorde det uhyggeligt; dem havde han altid været bange for. Han kunde gå fuldkommen rolig i den værste Granatild, sagde hans Kammerater, men Shrapnelkuglernes Piben virkede stærkt på ham. »Den Lyd kan jeg ikke fordrage,« havde han tit sagt. Var det en Anelse? Det blev en Shrapnelkugle, der gav ham hans Banesår. Da de omtrent var nået frem til deres Mål, blev Skydningen særligt voldsom. De knælede da ned et Øjeblik med Ryggen mod Fronten, Mikael tog sin Stormhjem af, og mens hans Sjæl søgte Styrke i Bønnen, exploderede en Shrapnel over deres Hoveder. Kammeraten blev hårdt såret i Halsen. Han meddelte dette til Mikael, som med et medlidende Udbrud vilde rejse sig for at hjælpe ham. Men i det samme faldt han sammen med et Suk, og var død på Stedet. Han blev endnu samme Nat båret tilbage til Halluin. Da man ikke strax kunde finde noget Sår, lod hans Foresatte Liget obducere, og Lægen konstaterede nu, at Kuglen var trængt ind gennem Ryggen og havde gennemboret Hjertet.

BREVE FRA MIKAEL STEFFENSEN.

I. TIL FRU MELCHIOR HANSEN.

Flensborg, 31. Aug. 1914.

Kære, kære Fru Hansen!

Ja, min Bror skrev, at han igen skal til X., og saa maa jeg have Brev med igen. Men min Tid er kun Minutter.

For otte Dage siden blev jeg udtaget til hurtig at sættes ind i Linjen og saa til Fronten. Vi var 85 Mand, som skulde være med, men vi var ca. 20, som blev overtallige, vi kom i et andet Regiment, som ikke kommer i Fronten før sidst i September, og saa endda i allerværste Tilfælde. — Er Krigen endt til den Tid, saa er jeg sluppen, selv om jeg ikke straks sendes hjem. Hurra, nu ser jeg lyst paa Tilværelsen . . . Thi jeg tror, at Krigen er endt før den Tid.

Ja, Fru Hansen, Tak for alt, hvad De skrev! De kan tro, det var mig en Glæde, mer end De aner. Som en fremmed kom jeg til Dem, men jeg blev ikke behandlet som fremmed, og i Tanken, i min usigelige Glæde, var Deres Hjem mit Hjem. Men med hvad Ret? Aldrig har jeg gjort mig fortjent til den Kærlighed, hvormed De mødte mig. Har jeg ved Lejlighed faaet den Glæde, maa-ske at være Dem behjælpelig med et eller andet, saa er det intet imod, hvad jeg fik af Dem. Et kærligt Ord, et forstaaende Blik, det var mig mer end alle de andre smaa Ting . . .

Deres hengivne Mikael.

Flensborg, 11. Sept. 1914.

Kære, kære Fru Hansen!

En trist Eftermiddag, et sorgfyldt Sind. Jeg sad og saa ud over det dejligste af alt dejligt, Flensborg Fjorden, blank, omkrandsset af skovklædte Banker. Saa sorgstemt var jeg, at det Syn end ikke gav mig Lindring, gav mig Glæde. Da kom Deres Brev. Med et sad jeg hos Dem, i Stuen derovre. Aa, tit fik jeg Lyst til at lægge mit Hoved i Deres Skød, fortælle om Sorg og Længsel, om alt, hvad der rørte sig herinde. Ja fortælle Dem, at jeg vidste, at De allermest forstod mig. Men jeg havde ingen Ret til det. I tyve lange Aar har jeg savnet en Moders forstaa-

ende Smil, en Moders medfølelse Hjerte. Er det maaske derfor, at jeg er Barn endnu? Den Trang til at dvæle hos en Mor, at glæde en Mor, har jeg aldrig faaet stillet, og derfor er den stærk endnu, — og jeg tror, at hvis en Kvinde nogen Sinde kunde elske mig, saa vilde noget af disse Følelser i mig blive overført paa hende. Deres Breve, Fru Hansen, viser, hvor fuldt De forstaa mig. Og de viser mig, hvor meget De holder af mig. Aa, Tak for det altsammen, jeg har blot ikke fortjent det. Gid jeg var rig, — men med de Midler, jeg har, kan jeg dog trygt sige, at aldrig maa De lade være med at unde mig den Glæde at hjælpe Dem, saa godt jeg evner. En Gang, naar Deres Børn vokser til, kommer ind i deres rigtige Livsstillinger, saa er min Hjælp ganske unødvendig, desværre havde jeg nær sagt. — De misforstaa mig aldrig, min Trang til at hjælpe, — aa Gud, hvor evner jeg lidt, hvor har jeg dog kun hjulpet lidt, kun lidt mod, hvad jeg tog igen, hvad jeg fik. Og jeg veed, at i Fremtiden vil vi altid forstaa hinanden, naar det gælder om gensidig Hjælp. Vi maa ikke være fremmed for hinanden, vel? Maa jeg ikke nok være den, der maa bedes om Hjælp? Saa vil jeg juble, være glad. Saa først kan jeg med Glæde sige til Dem: Vær glad og munter, bliv ung igen, der skal komme sollyse Dage efter dette, og jeg faar Lov til at glædes med Dem, naar Deres raske Dreng gaar fremad i Verden, og Deres Piger spreder Solskin og Glans over de Hjem, som de faar, visselig. — — — Hvor er det vidunderligt her i Flensborg. Det er det kønneste, jeg kender. Og i den sene Sommersols Belysning er alt endnu kønnere end sædvanligt. Hvis alt nu var Ro og Fred, og De var her, vilde vi glæde os over det Mesterværk, som Natur og Kunst i Forening har skabt af Skønhed. Men til Sommer, aa ja, lad os haabe alt godt for os begge, saa kommer De til Flens-

borg, saa er De paa Rejse i Sønderjylland. Jeg skal vise Dem mit Barndomshjem og de Steder, jeg har mest kær af alt. Den Kærlighed, den Imødekommenhed, som jeg møder heri Sønderjylland, vil ogsaa møde Dem. Tror De nogen Sinde, at vi gaar hinanden helt af Syne? Nej, jeg kan ikke glemme, hvad jeg har mødt af inderlig godt. De er og har været mere for mig end nogen anden, siden min egen Mor døde. Tak for, at jeg fik Lov til at indtage den Plads i Deres Hjerte. — — — Modtag en forsinket Lykønskning til Sølvbryllupsdagen. Gid de næste 25 Aar maa blive lyse og gode, Solskin, Lykke. Hvad de svundne 25 Aar end har bragt af Smerte, de har dog skænket Dem en Børneflokk, som enhver Mor maa være stolt af at eje Magen til. Hils dem alle, hils og tak dem for alt godt. Tak Musse for Sang og Musik, men mest for alt godt i de mange Maaneder, vi har leget, sunget og været glade sammen. Til Dem min inderligste Hilsen og Tak for alt.

Deres altid hengivne Mikael.

Slesvig, den 29. Oktbr. 1914.

Kære Fru Hansen!

.

Værst af alt er, at mine Venner næsten allesammen nu spredes for alle Vinde, til andre Kompagnier, andre Regimenter. Saa staar man ene, blandt lutter fremmede, alle tyske. Vi var fire Mand, som indtil nu har kunnet følges ad, nu skal jeg ogsaa skilles fra dem. Saa er der altsaa ingen til at trykke Haanden til et sidste Farvel, om det skulde ske, at man blev derude, og ingen, som kan bringe min sidste Hilsen.

Slesvig, den 9. Novbr. 1914.

Kære Fru Hansen!

.....

Aldrig ved jeg jo nu mere, om det bliver den sidste danske Hilsen, jeg faar Lov til at sende. Dagen idag kan være den sidste her, vi ved aldrig, naar det gaar løs. Og mærkeligt, at vi ikke er derude. Mange af mine Venner er døde paa Slagmarken, vi er her endnu. Vi skal afløse de trætte Tropper i Skyttegravene i Frankrig.

I Lørdags Aftes rejste igen 650 Sønderjyder her fra Slesvig til Slagmarken i Rusland. Sønderjyder i Alderen fra 24—40 Aars Alderen. Hvad vi har tabt, Fru Hansen, mange af vore bedste, allerbedste Folk ligger paa Valpladsen derude . . . Vi er det femte Forstærkningsregiment af 84erne, og hvert Regiment tæller 3200 Mand. Alt er af disse Tropper enten saaret, død eller taget til Fange. Nu skal vi 1000 Mand [afsted], igen mest unge Folk, og igen mest Sønderjyder. — Hvad nytter det, at vi herhjemme har haft en Ungdom, som har været vor Stolt-hed, vort Fremtidshaab? Hovedparten ligger nu derude i fremmed Jord, som Offer for en fremmed Sag. . . . Aa, hvor er jeg nedtrykt i Aften. Min Ven . . . min Sidekammerat, fik Brev om, at hans Broder var falden i Rusland. Vi græder sjældent, og mindst i denne Tid, men vi græd begge to . . . Kære, gode Mor, jeg tror ikke, vi ses mere . . . Vi er de stærkeste, de bedste Soldater, Tyskland for Tiden har, og [om] os tror de nu, at vi kan løfte Opgaven i Frankrig

Om jeg er bange for Døden — aa nej. Men jeg har udrettet for lidt. Jeg fik ikke gjort al min Uret god igen, mit Liv fik ingen Betydning for dem, jeg kom sammen med

Deres egen Dreng.

Slesvig, d. 24. Novbr. 1914.

Min kære Mor!

Tak for det »du«, jeg modtog i Søndags. Hvor blev jeg inderlig glad. Og jeg siger »du« igen Det er min sidste Aften herhjemme. Imorgen Aften Kl. 7 gaar det løs. Nu er min Time slaaet. Vi skal til Yserkanalen, Dixmuiden og Ypres. I Søndags har jeg sagt Farvel til min Søster og min Bror — i Aften siger jeg Farvel til min Mor Aldrig skulde jeg være saa vemodig, hvis ikke jeg havde den Følelse, at det er for sidste Gang.

Ved Fronten, November 1915.

Min egen kære Mor!

.....

Jeg er uskadt, er stærk og sund; der gøres meget for os, jeg kan ikke klage. Vi har det haardt til Tider, selvfølgelig, men — ligesaa godt har vi det igen. Paa Gravens Rand gaar Soldaten jo altid, naar han er i Felten. Men jeg er stærk, sjælsstærk som du aldrig har kendt mig før. Viljen er vokset, og jeg staar fast, hvor jeg før var svag

Din Mikael.

Kirken i Lagny, 11. April 1915.

Kæreste Mor!

.....

Vi har altid Regn hernede Jorden er meget fed, kalkblandet Lerjord. At Regn paa den Jord, paa en Krigsplads og i Skyttegravene vil give et forfærdeligt Føre, det vil let forstaas. Med en 80 Pd. svær Tornyster ælter vi afsted fra Byen, en mørk Nat, at Fjenden ikke ser os. Dyndet bliver dybere, og tilsidst naar det Knæene, man kan næsten ikke faa Støvlerne med. Saa lyder der et sagte Holdt! De af Anstrengelsen og af Regnen næsten

blændede Øjne ser en mørk Strimmel foran, og følgende de fra Mand til Mand gaaende Kommandoer glider Skaren frem mod det mørke — det er Skyttegravene. Plump efter Plump høres, Skaren forsvinder ned i Mørket, ned i den med Vand til Knæene fyldte Skyttegrav. Halvdelen anbringes paa Skydeskaarene, de andre maa paa Vandarbejde, pumpe, øse, grave; Resten gaar Patrouille . . . I Førstningen havde vi lune Reder ind i Gravens Sider, med Halm i Bunden — det er nu mest Vandhuller, stinkende, modbydelige . . . Dage og Nætter staar vi saa der, 6—7—8 Dage, i øsende Regn, i mørke, kolde Nætter, i Vand.

Den femtende Januar var en haard Dag, især for mig. I seks Dage havde vi holdt ud, i isnende Vand, i Regnskyl, i et ravende Mørke og en frygtelig Ild. Hver Nat maatte der køres bort af mine Kammerater, syge. En stærk Sønderjyde — vi er tre her — maatte ogsaa give tabt; han ligger nu dødssyg paa et Lasaret langt herfra. Jo flere der blev taget ud af Gravene, des værre blev det for os andre. Den femtende om Morgenen frygtede Franskændene, at vi skulde danne Reserver ved Soissons, og aabnede en frygtelig Ild mod vor Grav. Hovedet var som en Byld af alle de voldsomme Eksplosioner. Der kom en Granat og slog ned bag mig. Jeg blev slynget ind mod Gravens Sider, min Fod gled ud paa det ophøjede Stade, og det var min Frelse. I Gravkanten, hvor jeg stod, var Jernstykker til over 10 Pd. gaaet meterdybt ind, jeg slap med et let Saar i Skulderen, maaske et Stød eller et Strejfskud, men jeg var ukendelig af Mudder. — I den mest ødelæggende Ild holdt vi ud endnu til Midnat, da maatte Afløsningen rykke ind, og det tog flere Timer for det overanstrengte Kompagni . . . vi var ikke Halvdelen af dem, vi drog ud. — Jeg smed mig i Halmen og

tabte Bevidstheden. Da jeg vaagnede, laa jeg med Tornystret paa, i det gennemblødte Tøj — stiv af Kulde. Syg som aldrig før maatte jeg ud igen faa Dage efter, og det gik godt. Lad dem samle mig op, tænkte jeg . . . men jeg holdt ud. Der kom Solskin over vort Normandie, og tørre Vinde fra Øst. Nu grønnes det i Dalene. Eranthis og Primula staar i fuld Blomst. Ruskende Regnbyger kommer, men Vinden tørrer igen — det er Aprilsvejr — Vaaren der kommer i susende Trav.

Flensborg, 2. Decbr. 1915.

Min lille Mor!

Hjemme paa en meget kort Orlov. Til Flensborg maa vi kun komme; men Tanken og Længslen kan ikke stænges . . . I to lange Aar har jeg nu set Døden i Øjet, har lidt uendelig meget — og maaske kun, el. dog mest gennem dine Breve har jeg holdt ud, og kan jeg holde ud . . . Du spørger mig i det dejlige Fødselsdagsbrev: »Er du forandret, min Dreng?« — Ja, Gud ske Lov. Min Sjæl er vokset, som jeg ikke havde turdet vente. Jeg er en lykkelig Mand, trods ydre haarde Kaar. Kun Længslen, aa den Længsel . . .

Mange har besøgt mig hernede, mange af vore allerbedste, og mangen Taare glinsede i deres Øjne ved det vinkende Farvel: Du maa komme hjem. Djærve Haandslag, Venskab til Kampe i Fremtiden.

Ved Fronten, 1. Sept. 1917.

Min egen lille Mor!

.....

Jeg har det godt i denne Tid, lider ikke — ser lyst frem . . . mon du kan kende din Dreng igen — kende den stille, alvorlige Mand? En livlig Gut drog ud — en stærk og hærdet Mand vil komme hjem til dig. Mangen Børne-

sygdom er helbredet, men Barnet lever — det vil du kende.

I min Bøn, i min Tanke er jeg hos dig, min egen, egen Mor.

Din Mikael.

TIL PLEJEFORÆLDRENE OG TIL FRU SKØTT SOM ENKE.

Slesvig, 10. Decbr. 1914.

Kære gamle Forældre!

Endnu er jeg i Slesvig, men hvorlænge, — jeg veed det ikke; vi kan snart komme afsted. Hvad Dag det skal være, kan vi rejse. Jeg har en Del Penge endnu, men hvis I, saa snart I faar Brevet, vil sende mig 10 Mark, saa faar I igen min hjerteligste Tak. Det er altid godt at have et Par Mark med, vi veed jo ikke, hvad der kan hænde. Min gode Ven, Peter Østergaard fra Stursbøl, fik Brev i Gaar, at hans Bror er falden i russisk Polen. Alt for mange falder i denne Krig, mange, som ikke kan erstattes. — Jeg er forholdsvis rask, men bleg og mager. -- Tro ikke, jeg er bange for Døden, med min Gud er jeg i det rette Forhold, og aldrig føler jeg Gud saa nær som netop nu. —

Tak for alt godt, tak for hver Mundfuld Brød, I gav mig, tak for hver Tanke, for hver Bøn, tak for det alt-sammen.

Det, som gør mig mest ondt, er, at jeg fik for lidt udrettet paa Jorden, min Gerning skulde jeg til at begynde. Til Maj var jeg kommen hjem, hjem for at gøre et Arbejde, hjem for at være Jer nær, for at gøre Jer Alderdom saa lys og glad, saa mild som mulig. Det Haab er nu bristet. Gud vil styrke Jer, han vil give Jer en lys og lykkelig

Livsaften. Det skal være min Bøn til ham, som kan alt, og som hører den Fattiges Bøn.

Endnu engang Tak for alt — jeg vil altid være hos Jer i Tankerne. Lev vel, og Gud velsigne Jer for alt det, I har gjort mod mig. Kærlig Hilsen fra
Jeres egen Dreng.

Kort efter kom han ned til Vestfronten, hvor han kæmpede og stred i tre lange Aar. Han modtog her ved Juletid 1914 Budskabet om Plejefaderens Død. Han sendte da følgende Brev til Plejemoderen:

Lagny, den 27. Decbr. 1914.

Min egen kære Tante!

Her ude fra Slagmarken sendes dig mine kæreste Tanker. Med dyb Vemod læste jeg din Meddelelse om Onkels Død. Hvor haard er Skæbnen, at jeg ikke fik Lov til at komme hjem og sige rigtig Farvel og Tak, Tak for alt, hvad jeg af godt fik af ham i de mange Aar. — Stakkels lille Tante, hvor maa du savne Onkel, og jeg er her langt ude i fremmed Land og kan slet ikke trøste dig. En trist Jul har det været for Dig, thi ogsaa mig har du savnet. — Min Jul kunde jo ikke blive glædelig, dertil er Tiden jo ikke, og Forholdene er meningsløse. Trods alt kunde det have været meget værre. — Vi blev afløst i Skyttegravene Juleaften. I vor Hule derude havde jeg for mine Kammerater og mig tændt et lille Juletræ, en Grankvist med et Lys, som M. G. og hendes Veninde fra Sommersted havde sendt mig. Ved Skinnet fra det lille Julelys læste jeg Juletanker af et lille Blad og et lille Hæfte, som Thade Petersen af Haderslev har sendt mig. Stille og dæmpet sang vi »Glade Jul« og »Julen har bragt« — og andre dejlige Sange. Saa kom et andet Kompagni og løste os af. Vi gik

i hurtigt Tempo hjem til vort Kvarter, en Lade i en Landsby, som hedder Lagny, og som ligger ca. 2 Mil bag Skyttegravene. — I derhjemme tror nu vist ogsaa, at vi har det værre, end det egentlig er Tilfældet. Fire Dage ligger vi i Skyttegravene, og saa kommer vi fire Dage i Kvarter, og saa igen fire Dage ud og saa fremdeles. — I Skyttegravenes Sider er bygget Huler, med Plankeloft og med tørt Halm i Bunden. Her er vi temmelig sikre for Shrapnelild og for Geværkugler, men desværre ikke for Granater, som suser ned omkring os. Vi kan jo ikke altid være i Hulen. Om Natten er vi ude, graver, bygger Huler eller staar paa Post.

Vi faar rigeligt af Brød. Hver Aften faar vi varm Mad, som hentes ved Feltkøkkenet bag Fronten. Det er mest Rissuppe, Ærter, Bønner og Flæsk. Kaffe faar vi hver Morgen. Juleaften tændte vi et Grantræ hjemme i vor Lade, og vi aabnede vore Julepakker, som jeg fik uendeligt mange af. Tak for dine varme Strømper, dem har jeg Brug for derude i de vaade Skyttegrave. — 1. Juledag gik vi til Kirke, hvor min Kammerat, en ung Teolog fra Als, talte gribende smukt. Bag efter drak hele Kompagniet sig fuld, men det var jeg og mine Kammerater ikke med til. I Gaar laa jeg febersyg, men i Dag er det meget bedre; der sørges jo godt for os af vore Kammerater. — Vejret er mildt, kun to Dage har vi haft Frost. — Saa tusinde Hilsner til Dig, min [kære] Tante, og Ønsket om et fredbringende Nytaar. Din egen Mikael.

Hils alle Venner og Kendte. Lev vel, Tante.

Endnu et Brev, som vidner om, hvad dette Hjem har været for ham, den forældreløse Dreng, skal her gengives:

Skyttegraven, den 4. August 15.

Min kære gamle Tante!

Det er Onkels Fødselsdag i Dag, Aa, som jeg mindes. Der var jo altid Fest, naar Onkel havde Aarsdag. Jeg kan huske dem alle, tror jeg. — Saa stod Du, min egen Mor, i Køkkenet dernede paa Gaarden. Og jeg fik min Del af Kager og hvad godt, du gav. Jo, jeg mindes fjerde August. Og i Tankerne er jeg hjemme hos dig i Dag, og jeg sidder hos dig og taler med dig om Onkel. Jeg veed, at Du mindes, og jeg vilde saa gerne sidde hos dig, men nu er jeg saa langt borte. Jeg sidder i Nedgangen paa Trappen til min Kælder. Kanonerne brøler, og Jord og Grene hvirvles ned i Graven foran mig. Saadan gaar det hver Dag. Men Gud ske Lov, endnu har hverken Granater eller Kugler gjort mig noget. Saa mangen en god Kammerat maatte blive her. — Jeg fik et Kort fra C. B. i Dag, som fortalte efter M. J., at Skrædderen havde været hjemme paa Orlov og fortalt, at her sloges vi ikke med Franskmændene. Denne Udtalelse maa staa for Skrædderens Regning. Naa ja, vi mødes ikke midt paa Ageren og tager hinanden i Kraven eller slaar hinanden med Kolben, nej — Krig nu til Dags er noget andet. Men, i Gerning og Virkning er Krigen nu til Dags værre end nogen Sinde før. — Sandt er, at af alle de skrækkelige Steder er vor Stilling en af de mindst skrækkelige. Og jeg har det Haab, at den Gud, som har bevaret mig hidtil, ogsaa vil bevare mig herefter. Jeg er saa rolig. Og der er en Fred og Tryghed i mit Sind, som næsten aldrig før. — Jeg længes saa meget efter at komme hjem til dig. Nu er jeg da den, du holder mest af, lille Tante, ikke sandt? Din Dreng er jeg da, som Gud nok vil give Lov til at komme hjem til dig, være din Glæde, og vil Gud, din Stolthed i lykkelige Fremtidsdage. — Lille Mor, det

er saa kønt, naar Solen gaar ned, da er det lidt svalt, og det er stille. Saadan vil Gud lade din Livsaften blive, og jeg skal gøre det saa godt for dig. Lev vel, kære Du, og Gud være med dig.

Din egen Dreng Mikael.

TIL GÅRDEJER VILKEN NISSEN OG ANDRE.

Slesvig, den 24. Novbr. 14.

Kære Vilken Nissen!

Tak for Brev og Kort. Tak for alle gode Ønsker og Tanker. Jo, jeg har modtaget dit Brev, saavidt jeg husker Mandag den 16. ds.. Min Mening var, at jeg vilde svare paa Bededag; men da kom min Bror i Besøg, og jeg fik ikke skrevet. Siden har Forberedelserne til Afrejsen til Frankrig lagt Beslag paa al min Tid. Vi rejser sikkert Onsdag eller Torsdag.

— — Tak, og atter Tak for Tilbudet om Madvarer. Intet havde været mig kærere, end at modtage en saadan Pakke netop fra Jer. Jeg har jo intet Hjem, og maa altid klare mig selv; men jeg har af den Løn, jeg fik ved Hedeselskabet, lagt en Del til Side, saa jeg har klaret den meget stolt. Nøjsomhed er jeg vænnet til i Studenteraarene, saa den Side af Soldaterlivet, der angaar Ernæringen, har ikke voldt store Ubehageligheder.

Men nu kommer jo det værste. Nu skal vi ud og slaas, — og for hvad? Maaske gaar det godt, maaske ses vi aldrig mere, maaske bliver man Krøbling. Værst var det sidste. Aldrig har Tanken om Døden været saa haard for mig, og nu er der slet ingen Angst. Kun knuger det mig, at jeg har udrettet for lidt her i Livet, jeg fik ikke Lov til at lyse, saa det lyste. Det, jeg fik udrettet, var kun Grundvolden til den Gerning, som ventede paa mig,

og som jeg har viet hele min Kraft og mit Liv. Aldrig har jeg stilet højt. Mit Ønske var kun at virke jævnt og sundt i Stilhed. Hvem veed, om disse brændende Ønsker maa blive opfyldt. Du, Vilken, som kan føle saa menneskeligt og dybt, du veed, hvad Tanker, der kan fylde alle os, som nu drager ud. Os, hvis Liv er forgæves, hvis vi ikke kommer igen. — En Trøst, en stor Trøst er det mig, at det Folk, som jeg har elsket saa inderligt og højt, vil bede for os, tænke paa os, og i venlig, kærlig Erindring vil sætte Mindet højt, hvis vi bliver derude. — Jeg kan kun bede til Gud, »velsign og beskyerm mit Folk, mine Venner«, — jeg kan ikke bede om Skaansel for mit eget Liv. Og den Trofasthed, den Pligtfølelse, som alle af vort stolte lille Folk er besjælet af, vil præge os ogsaa, naar vi gaar ud, men det vil gøre smerteligt ondt for de mange af os, som med Hjerte og Sjæl er bundet til et Land, til et Folk, som nu i 50 Aar er haanet og trængt.

J. B. besøger jeg saa tit jeg kan. Ogsaa i Dag vil jeg hen til ham fra 2—4. Vi forstaar hinanden saa godt. Begge er vi først og fremmest Mennesker, og saa er vi bløde Naturer begge to, — saadanne Folk kommer altid hinanden nær i alvorlige Tider. J. er meget god, han har været alt for mig, det vil jeg aldrig kunne glemme.

Tak, Vilken, for det Du har husket den Dreng, som i tre Aar fik Lov at være i dit Brød. Du har været mig mere, end du vist tror. Den Gang, jeg var hos dig, mindes jeg, at jeg græd, hver Gang, der skete noget slemt i Besætningen, — det beviser, hvor kær min Husbond var mig. — Men ogsaa K. og M. haaber jeg engang at se igen, for inderligt at takke for alt godt. Kærlige Hilsener til Jer alle, Tak, inderlig Tak, fra

Eders heng. Mikael Steffensen.

Lagny, den 15. Febr. 15.

Kære Venner!

Vi er i Kvarter. Hele Dagen har vi holdt Øvelse i store Grupper, flere Tusinde. Nu er det mod Aften, Kl. er 5, men Solen staar endnu ret højt paa Himlen, et vidunderligt dejligt Vejr. Lærken slaar sin Trille saa glad, som hos os i det senieste Foraar. Alt grønnes, alt springer ud. Knopperne spryder ganske fint, og Gæslinge, den hvide Pils Rakler, staar fuldt udviklede. Noget mørkt og tungt, Vinterens knugende Mørke, viger. Sindet bliver trods alt mere let og glad, og der kommer en Følelse af Livsmod ind i Sjælen, hvorfra jeg aner det ej, men det maa være alt det, der lever op igen, Fornyelsen i Naturen, det gør sin Virkning paa Sindet. Og hvor gør det godt i Øjet at staa paa en af de mægtige Banker og se ud over det dejlige Landskab en Aftenstund, naar Solen staar lavt. Alt faar en Farvetone af mat guldgult, det virker saa beroligende, der daler Fred over Egnen. Øjet mættes i al den Rigdom af Farvespil, alle saa beroligende, fulde af Ro og Fred. Hvor vilde det have været vidunderligt alt-sammen, hvor vilde jeg juble af stille Lykke ved al denne Herlighed, hvis ikke Kanonernes Brølen derude, knap en Mil herfra, minder om, at det maaske er sidste Gang, jeg faar Lov til at glædes ved Guds Natur i al sin Pragt, ja, maaske for sidste Gang. Men, mon det ikke netop er den Tanke, der virker saa stærkt paa Sindet, dette — for sidste Gang. — Et Farvel til noget kært kalder altid Følelserne stærkt frem. Det vælder frem, alt paa een Gang, det, man fik kært, og det man hænger ved med al sin Sjæl, det staar nu saa klart, nu ser man det først rigtig, nu, da man skal skilles fra det. — Venner, kære, gode Venner, som man har saa meget at takke for fra den Tid, der svandt, som har givet ens Liv Indhold, glædet, og

højnet Glæden, og trøstet, naar Verden var mig haard. Alt det har jeg sagt Farvel, — men een Ven er om mig herude, og det er Guds frie Natur. Den har glædet mig mangen bitter Stund, den tyede jeg til, naar alle Mennesker ikke kunde forstaa mig, den tog mig i sin Favn, den lod Vinden vifte og køle min Pande, den lod sin Fugleskare synge Freden ind i det forpinte Hjerte, den lod sin Sol skinne varmt og varmende paa den taarevædede Kind. Et Farvel til den er et Farvel til Livet, til alt, hvad Gud har skænket mig af stort og godt. Drømmende ser jeg ud over Dalene, hvor de kønne Landsbyer ligger i Krans om en Kirke. Endnu skinner Solen paa Taarnet, nu glider ogsaa Skyggen over den, og saa op ad Skraaningen; nu gik den ned. En Dag gik til Hvile, Vinden bliver koldere, Natten kommer rugende sort, hvad vil den bringe, og hvad vil Dagen i Morgen bringe? Liv eller Død?

Der sker ikke store Ting paa vor Egn. Næsten hver Dag bæres 3—4 Kammerater hjem og begravnes paa Kirkegaarden her i Nærheden af den gamle. Vort Logi er nemlig den herlige Kirke i Lagny. Et helt Kompagni er vi her. Skibet er tredelt, adskilt ved store Porthvælvinger, her i Skibene og i Koret ligger vi paa Halmleje, indhyllet i Tæppe, Mantel og Telt sover vi Side om Side. Aldrig kommer vi i Seng, selvfølgelig. Men hver 12. Dag, hver Gang vi kommer ind fra Skyttegravene, skifter de af os, som har Trang til Renlighed, Linned. Det skidne faar jeg vasket hos de franske Koner. Der er enkelte endnu her, og jeg staar mig godt med dem. De er fortvivlede over Krigen, og ofte lider de Nød. Børnene, og ikke faa Kvinder, rige Folks, eller dog i hvert Fald velhavende Folks Hustruer, hvis Mænd er med i Krigen, tigger Mad hos os. Det, de havde, er taget fra dem, og hvad nytter dem

en Lade fuld af Hvede, tysk Militær kører det væk og tærsker det paa en Damptærskemaskine, som er opstillet i en stor Lade her i Byen. Stakkels Folk, stakkels, ulykkelige Folk, fremmede i deres eget Land. — — — Hvor er jeg stærk og sund i denne Tid, og hvor kan jeg være andet i denne Tid, da jeg faar saa mange gode Pakker hjemmefra. Vel sørges der her for Næring til os, og man kan og skal vænne sig til det; men man er dog glad, og det føles paa Sundheden, naar man kan faa noget til sit Brød og noget paa det. Og glad er jeg ved Tanken, at kære, gode Venner har sendt det for at glæde, og det har glædet og hjulpet over mange triste Timer. Hjemme er min Tanke og mit bedste jeg; alt, hvad kønt og godt jeg har modtaget og oplevet, er ikke her, men hjemme hos Jer, al min Længsel gaar hjem. — Kræfterne kunde være anbragte og brugte til noget bedre, end at slides op ved Ødelæggelse og Død. Hjertet krymper sig sammen i Smerte ved Tanken paa, at for en Sag, naa ja — at al min Stræben, alle de mange Nætters Slid og Slæb, de mange Aars ihærdigt Arbejde var mod det Maal at dø og begravnes, eller blive lemlæstet herude, [det var ikke Meningen] visselig Nej. — Men jeg er jo langt fra den eneste, hvis Forhaabninger er bristede, hvis Arbejde, hvis Livslykke maaske er tilintetgjort. Og dog, hvis jeg faar Lov til at komme igen, sund og stærk, saa vil der altid være Brug for Næver, der har lært at arbejde, og for Mænd, som vil noget virkeligt. — — I derhjemme føler nu ogsaa Krigens Tryk. I kan vel neppe følge at modtage Forbudene, før der kommer et nyt. Men det skal leves igennem, det skal kæmpes til Ende, og lad os haabe paa en god Afslutning.

Der sker store Troppeforskydninger i denne Egn. Længde laa der overfyldt af Militære her, men nu er de

flyttet et Par Mil nordpaa, det er ikke gode Tegn; men vi aner intet, før vi er midt i det. Alt staar i Guds Faderhaand! — Med de allerbedste Hilsner, min Tak igen for Pakkerne; Tak for alt, ogsaa til M. . . .

Eders Mikael Steffensen.

Skyttegravnen, 19. Sept. 15.

— — — — Men er man herude kun et Redskab for Militarismen . . . en forsvindende lille Sum i Forhold til det store og hele, saa føler vi ogsaa, at I derhjemme regner med os som Mennesker, som Venner, som I ønsker alt godt. Og derfor føler vi saa dybt, derfor er vi saa uendelig taknemlige for hvert kærligt Ord, hver kærlig Tanke og Hilsen, der sendes os. Er vor Død herude militærisk set kun Kapitaltab, saa veed jeg, at I derhjemme føler Tabet af et Menneske, og kærlige Tanker vil gaa ud til den Plet Jord, til den Jordhob, der blev vort Hvilested. Og jeg veed, at hvis I kunde, saa vilde I hygge om den Grav, plante Blomster, værne og frede om Stedet, som man værner om sine gode Minder. — — Jeg bygger i denne Tid en bombesikker Dækning for Telefonisterne. I Dag sagde en af Telefonisterne, maaske let henkastet, men vist alligevel ment: »Sjælen har vi ikke taget med herud!« Der ligger noget sandt deri, og for Militarismen skulde det vel være helt sandt, for saa var Samvittigheden jo heller ikke nærværende. Jeg føler det paa en anden Maade, — at alle gode Tanker, som Sjælen føder, gaar hjem til Jer. Minderne omslutter Jer, og i Haabet ser vi Livet ført videre sammen med Jer.

Da Viggo Stuckenberg, den unge, haabefulde Forfatter, blev begravet paa Vestre Kirkegaard i København, sang Studenterkoret den dejlige Sang, hvori Verset findes:

»Taager over Graven gaar,
vi bevarer dunkle Minder,
thi vi ser kun, hvad forsvinder,
ikke hvad der forestaar.

Stirrer ej i Graven ned.
med de taarefyldte Blikke,
thi i Graven er han ikke,
han er hist i Evighed.«

Det er min Trøst, naar Budskabet om, at en af vore er falden, naar ud til mig, og det kommer dagligt. Og skønt vi ikke kan synge Stroferne af »Slumrer sødt i Slesvigs Jord,« — saa har vi Trøst paa anden Maade deri, at vi tør tro, at Vorherre vil rigt velsigne den kommende Slægt i vort Folk, at han vil læge de Saar, som nu saa dybt er slaaede os. — Mit faste Haab er at komme hjem til Jer igen, sund og rask, og kan jeg ikke naa det, — ja, — saa histoppe.

Tak for alt, lev vel, hold ud under de trange Kaar, — lad os hjælpes ad at bære det tunge. — Kærlig, taknemmelig Hilsen til Jer alle tre og til Venner i Ørderup.

Eders heng. Mikael.

Avion, 14. Novbr. 15.

Kære Venner.

— — — Vi ligger over for Loretto-Højen. Til venstre i Dalen ligger Souchez, til højre ligger Loos, bagved Givenchy, Angres. Alle er det Navne, som fylder en med Gru, blot de nævnes, thi paa disse Sletter har Hundrede Tusinder Mand faaet deres Banesaar, er døde, Krøblinge eller det allerværste — vanvittige. Da vi den første Aften gik derud, modtog jeg Brev om min Brors Død paa et Lasaret i Pfalz. Han døde af Lungebetændelse, 32 Aar kun, og han savnes haardt af hans unge Kone og deres

3 smaa Børn. Min Søster, som laa dødssyg hjemme, blev saa angreben af Efterretningen, at Haabet om at faa hende rask er bristet. Det er tungt at bære dette i denne Tid, da al Sjælsstyrke kræves for at holde sig oppe. Da er Venners Ord og Gerning af dobbelt Værd, og man finder Trøsten dobbelt i at bede til Gud. — Vor Længsel, som vi altid bærer i vort Bryst, gaar frem, uden at vi aner det, mod det evige, mod det bestandige, mod evig Fred. Døden, naar den er overstaaet, er ogsaa Guds Velsignelse. Ved den skilles vi fra Sorg og Savn og smertende Længsel og gaar hjem til det, der er bedre. De, som bliver tilbage, har Savnet og Smerten, men Guds Velsignelse dør aldrig, den lever for de Levende. — — Vi staar derude i Vand til langt op, i tre Døgn maa vi ligge i Reserve derude, skjulte om Dagen, arbejdende helt forude om Natten, de næste tre Døgn kommer vi helt forud. Jeg skal ikke male det Billede for mørkt, som jeg stadig har det for Øje, det kan ikke beskrives. Vi er Lerstøtter, mudrede, gennemblødte Væsner, med rødsprængte Øjne og blege Kinder. Men det er bedst saadan der forude; thi Sanserne sløves, og vi ændser ikke Kanonernes Brøl, Granaternes og Shrapnellernes Eksplosion eller Kuglernes Fløjt, — stumme stirrer vi ud i Mørket, i Ødet, hvorfra vi kan vente Døden hvert Øjeblik. — — Naar vi afløses, gaar vi gennem en Muddergrav af drivende, opløst Ler, vadede til Bæltet. Nede ved en Korsvej samles vi. Fra Højre kommer de afløste Tropper fra Kalklejerne ved Souchez. Hvis det ikke var Alvor, maatte man le. Vi, rødbrune af det jernfarvede Ler, de hvide Kalkmænd fra Souchez, — alle er vi omviklede med Sandsække for at værnes saa meget som muligt. Men det er Alvor, der les ikke. Rolige venter Skarerne paa Ordre til at marchere, de ænses ikke Granaterne, der springer omkring

dem. Saa gaar det tre Dage i Husly for atter at gaa ud. Det er Krig, — men — det gode er, at vi ikke er glemte af Jer.

Saa de kærligste Hilsner og inderlig Tak!

Eders Mikael.

Douai, 15. Decbr. 15.

Kære Venner!

Hjertelig Tak for alt godt, Tak for Pakken fra før, Tak for de to Pakker i Gaar. Alt er sundt og godt, — blot for meget. — — Det er Aften. Jeg sidder i en gammel Kaserne fra før Napoleon den Stores Dage. Vi har Kakkelovn, og vi har Træuld at sove i. Fronten, Skyttegravene ligger omtrent tre Mil herfra, og Kanonerne hører vi kun som en fjern Brummen. Vi er afløste. Den 9. ds. overtog Regiment 163 vor Stilling, og vi blev trukket tilbage her til den ret store By for at komme til Hægter igen, [faa] Tøjet rensed, Lemmerne gjort bevægelige og frem for alt for at faa Nattehvide, hvad vi nu [mest] af alt trænger til. Ingen, som ikke har ligget syv Uger, syv Vinteruger, foran Loretto, aner, hvad Hjernen maa udholde. Mangel af Søvn, Kanonerne, de svære Kanoners Brølen, Forpost, Haandgranater, — det er Ting, som slider paa Hjernen, paa Nerverne. Vadende i Mudder og Vand til langt op kom Afløsningen ind i Stillingen, og Franskmændene hilste dem velkommen fra Loretto, en tung og haard Bas. De Stakler, som kom fra Etappen ind i dette Helvede. Vi arbejdede os ud og naaede hjem uden Tab. Og nu er vi her, og bliver her ventelig i seks Uger. Her lever vi som i aktiv Tjenestetid, med Eksercits og Appel og alt andet muligt og umuligt den kære lange Dag; thi, som der siges: Disciplinen er gaaet fløjten sammen med Klæderne og Støylerne. Helt saa galt er det nu ikke, men

der ligger en Sandhed bag. Nu skal det nok hjælpe. De stive Knogler lystre saamænd, omend det fuldtud kan siges, at Viljen er bedre end Evnerne. Her fejrer vi forhaabentlig Julefesten. Og under disse Forhold kan vi fejre den. Vel skal vi med, naar det bliver galt der forude, men det er der ingen Udsigter til. — — Midt i Januar skal vi atter forud, — desværre —, men den Tid den Sorg. Hvor vi kommer hen, er endnu et Spørgsmaal, blot ikke til Loretto! — — Min Søster lever endnu, men alt Haab er ude, og jeg naar ikke at se hende. En Bror og en Søster, det bedste af alt kært jeg har, faar jeg ikke Lykken at se mere. Det er tungt, men, værre var det, om vi levede i Hundrede Aar og ikke havde Haab om Gensyn hisset. Saa fejrer vi Jul herude, og I fejrer Jul under Savnet af mangan kær Ven og Slægtning. Men hin Røst, som lød den første Julenat, Røsten om Fred paa Jorden, som Fredens Engel lod lyde ud over den faldne Jord, den vil lyde igen Julenat og bringe Fred og Trøst til bange, lidende Sjæle. — Jeg skriver igen til Jul, derfor denne Gang et Farvel og inderlig Tak. Kærlige Hilsner til Eder alle tre, og til Jens Bjorholm og Hustru.

Frankrig, 7. Januar 16.

Kære Venner!

Igen saa mange, mange Tak for alt. Jeg er jo saa glad ved dine Breve, Vilken, saa taknemmelig for Eders Hilsner. — Et nyt Aar er begyndt, et tungt og mørkt Aar er gaaet til Hvile. Min Tak til Jer for det gamle Aar, — og trods alt — jeg ønsker et godt og velsignet Nytaar med Fred i Favnen. — Mørkt ser det ud, men jeg tror, at Aaret 1916 vil bringe det, vi længes efter: »Fred og Gensyn og Arbejde under lysere Kaar«. For mig, og for mange andre, har det gamle Aar paa mange Maader været et

frugtbart Aar. Der er ingen Grænser for, hvor rigt Sjæle- og det hele Følelsesliv kan udvikles, og i den Retning har Forholdene i det gamle Aar hjulpet os et godt Stykke fremad. Og det er en egen Lykke at føle, at det gror inden i os, at blive aandelig rigere. — Hvem af os havde anet, at f. Eks. en Følelse som Længsel kunde naa en saadan Udvikling? — Længsel i og for sig er vel ikke Lykke, snarere det modsatte — Smerte —, men af Længsel fødes Tanker, som jeg nødig vilde undvære. Det, som vi længes mod, er det, som er os kært. Og netop i Længslen føler vi, hvor stærkt vi er bundne til Længslens Genstand. Og derigennem faar vi en Følelse af [den] Lykke, som vil komme, naar Længslen er stillet. — Altsaa er med Længslen ogsaa Kærligheden bleven udviklet . . . Og jeg har følt Kærlighed, og det fra dem, fra det Folk, som jeg kalder mit. Tak til Jer, for hvad I gav mig, I lod mig føle, at jeg ikke staar ene. — Det var det gode, Aaret gav. Desværre er det Onde — Sorg og Savn — saa meget. Hadet har jeg følt og set, og forfærdelig meget grimt. Og det kæreste, jeg ejede, har jeg mistet. Min Bror døde den 21. Oktober langt fra sit Hjem, min lille Søster sov ind Julemorgen. Jeg hang ved hende med hele mit Hjertes Kærlighed. Det er saa tungt at miste sine Kære, men, de er friet ud fra Sorg og Smerte, og jeg skal ikke græde. — Kunde jeg dø saa lykkelig som dem!

Julen har vi fejret i Ro bag Fronten, og Nytaarsaften ogsaa. Maaden Festerne holdtes paa, var alt for støjende og larmende til at jeg kunde være med. Mine Tanker var hjemme, — ogsaa hos Jer. Endnu er vi her bag Fronten, men det gaar snart ud i Skyttegravene igen, hvorhen, aner vi ikke. Dog er der lovet os en bedre Stilling, end den sidste, men Afstanden mellem Franskmandene og os er ikke ret stor der, sagde Generalen. — Vi aner ej, hvad

Aaret vil bringe. Maaske bliver det den sidste Jul, maa-ske faar jeg Lov til at fejre Julen hjemme næste Aar. Guds Vilje ske. Han forlader os ikke, — aldrig er vi ene herude.

Alt godt, som et Menneske kan ønske, ønsker jeg Jer. Tak og kærlige Hilsner til Jer alle.

Eders Mikael.

Frankrig, 4. Febr. 16.

Kære Venner!

Brevet og Eders to fortrinlige Pakker har jeg modtaget, og I skal have inderlig Tak for det altsammen. Sjældent er en Hilsen og en Pakke derhjemme fra kommen saa godt tilpas, som netop dette. Vi laa derude, helt ude foran, og da jeg — i Modsætning til Kammeraterne — havde ligget 10 Dage længere foran, da jeg havde været afkommanderet til en Vandafledningskommando og saa ovenpaa gik med Kompagniet i Skyttegraven, var det ærligt talt ved at blive Smalhans. Da er saadan en Pakke hjemmefra noget ganske storartet og velsignet. Aldrig har jeg manglet noget herude, saadan rigtig da, og det skylder jeg Jer en inderlig Tak for. Eders venlige Tanker, Eders alt for store Rundhaandethed, som alt giver sig Udtryk i trofast Regelmæssighed, giver stundom noget vaadt i Øjet, men det er af bare Glæde. Gengældelse, aa, hvad kan jeg give igen. Min fattige Tak, det er det hele. Dog, jeg veed om Jer, at I har Glæden i at hjælpe. Ja, hjælper med fulde Evner at bære det, der tynger os, dette lille Land, det lille Folk, som vi kalder vort. I kæmper Hjemmets Kamp, I lindrer og spreder Glæde der, hvor det trænges til. Det er en lykkelig Gerning, i Grunden det største af alt. Næstekærlighed. Kærlighed til v o r t Land og dets

Folk. Der ligger en stille Glæde og en dyb Guds Velsigelse i det, — gid I maa fornemme det helt. —

Altsaa er vi ude foran igen, men i en ret god Stilling. Graven er hugget op af den haardeste Kalk, og de dybe, indtil 10 Meter dybe Opholdsrum, er mejslede ned i denne haarde Grund. Staar man en tidlig Morgenstund, mens Taagen endnu sikrer os mod at blive sete af Franskmændene, paa et Bakkedrag og ser ud over Stillingen, ser man en Uendelighed af Grave, Løbegrave og Skyttegrave, som hvide, regelmæssige Aarer paa sort Bund. Hist og her skimtes en Kløvermarks grønne Tæppe, men ellers er alt oprodet og grimt, udyrket Jord. Og derude, hvor Traadene løber i brede Hegn foran Gravene, der leves og aandes og kæmpes. Ja, de lever derude, de brune, stærke Mænd fra de tusind Hjem, i Selskab med Orme og Rotter og Mus, kæmper for Livet. De staar derude de lange, lange mørke Nætter, ofte i øsende Regn og bidende gram Vind, stirrende ud i et endeløst Mørke, ud mod en Fremtid, som synes saa langt borte. Og Kugler hvisler og Granater springer, det er farligt derude foran. Og vi staar derude, naar Dagen begynder at gry, naar Lyskuglerne lyse saa matte mod Morgenhimlen, og mens Taarer ruller ned ad den skæggede, furede Kind, jubler det inden i dem en Tak til Gud for Dagen, — som ingen kender. Og se om ikke Lærken, trods Bulder og Død, svinger sig op mellem Skyttegravene. Højt oppe fra sender den sine Sølvklokketoner, sprudlende af Haab og Liv, ned over den Jord, som har drukket saa meget Blod. — Nej, Vorherre har ikke forladt os; han kommer, selv i en Lærkes Triller — Haabets, Troens lille Fugl i Verdens Ødemark. Og i hver en Hilsen derhjemmefra lader han os føle en uendelig trofast Kærlighed. Da kan det juble inden i os, »du staar jo midt iblandt dit Folk«, men fremfor alt, »midt i

Guds Menighed paa Jord«, det er Pulsslaget derfra, jeg fornemmer gennem Eders Breve. Er det ikke saa? — Og hils dem da derhjemme, og Tak dem alle, allesammen. — Vi lever i fælles Minder, i fælles Haab og Bøn, for vi hører sammen, ogsaa efter Gensynets Dag. —

Kærlig Hilsen til Jer alle tre.

Eders heng. Mikael.

Frankrig, 11. Marts 16.

— — — — Et Hjerte kan lide og længes saa længe, at enhver Udsigt til Forandring gør godt, selv om denne Forandring kun kan hidføres ved voldsomme Ofre og store Trængsler. Der kommer en Tid, da man ud af sit eget Hjertes Trang maa sige: Saadan kan det ikke gaa, lad det hellere briste eller bære. — Ja, saadan føles det; men jeg takker Gud for den Ro, den Fred, jeg ejer i mit Sind. Der var en Tid, da det raste i mig; min Pande rendte mod en Mur. — Lad Viljen være saa stærk den vil, naar den anvendes til at rase mod Forholdene, saa er den Luft. — Viljen skal her anvendes til at holde Hovedet oppe, til at holde ud. Man kan blive syg af Længsel, af Savn og Smerte, og fremfor alt, man kan blive træt. Da lyder Raabet i en: »Vær stille, og bi kun paa Herrens Tid, forvist hans Frelse kommer«. Og hvor kan Sjælen finde Hvile i en stille Bøn til Gud. — Aa, jeg mindes: Jeg var lille Dreng. Min Mor var død saa tidligt fra mig, men hver Aften kom vor Husholderske og knælede og bad med mig. Og jeg fik den Følelse, at havde jeg bedt min barnlige Bøn, saa inderligt og oprigtigt, da kunde jeg trygt lægge mig ned; thi det var jeg overbevist om, at Englevagten var om mig. — Herude kommer Barnet mere og mere frem igen. Og mest i det Forhold, at jeg kan lade Gud raade. Den kommer nok, den Sommer blid, som vi længes

[efter] og bier paa. Og vi, som gaar saa magtesløse om, lad os tilraabe hverandre: hold ud! Hold ud derhjemme og hold ud herude, vi kan nu engang ikke leve uden hverandre, og naar en af os lider, lider vi allesammen. Ja, jeg ser det for mig, det bakkede Land derhjemme, ser de mange Hjem, hvor vore Venner gaar saa stille om. Min Tak for det, thi det er for os I lider. Og derfor veed vi, at I holder af os, og det giver os en stille Glæde, saa rig og vidunderlig, at vi lover trofast at holde ud. — Dejlig vil Gensynets Dag blive; thi et Folk som vort har en dejlig Fremtid i Vente, netop i det dybe, stille Sammenhold ligger der en stor Lykke. — Hold ud, Gud vil hjælpe os.

Eders Mikael.

Frankrig, 10. April 16.

— — — — Ja, jeg har hørt om Jes Bjorholms Død. Jeg kendte ham fra Nustrup. Vel død er Hovedsagen — sang Ambrosius Stub —, og aldrig har jeg følt som nu, at han havde Ret. Men Livet og alt stort og kønt, som det giver os, det er nu engang noget, en Menneskesjæl hænger ved. Der er en stadig Trang i Hjertet til at gøre noget godt, og naar det er udrettet, da at gøre det bedre endnu. Stadig længes vi fremad, og stadig hænger vi ved Minderne. Ja, det er dejligt at leve, trods Kamp og Kævl og Modgang og Sorg, naar blot man selv føler, at ens Gerning og ens Liv ikke er forgæves. Derfor forstaar jeg din Kærlighed til din Gerning, som er til Velsignelse for Venerne derhjemme. Ogsaa jeg omfatter Gerningen for Samfundet med al min Kærlighed. Arbejdet for Medmenneskers Vel er i Grunden det største, som gives. — Saa Gud med Jer Gerning derhjemme, lev vel. Endnu engang Tak og Hilsen til Jer allesammen fra

Mikael.

Jæger Lager, 19. Febr. 16.

Kære, kære Venner!

Vinden suser i de høje Popler, som gynger og svajer med deres Kupler over vore Træbarakker . . . Det er Nat. Kammeraterne har saa smaat begyndt at gaa til Ro. Som jeg længes, naar jeg sidder ene, naar Dagens Gerning er endt, og Tanken har Lov til at gaa, hvorhen den helst vil, hjem til de kendte Strande mellem de to Have. — I Aften er jeg hos Jer. Jeg ser Stuen, hvor I sidder, og jeg mindes de gamle, lykkelige Dage. Vil Gud, jeg faar nok Lov til at sidde saadan en Aftenstund igen hos Jer, og da vil vi tale om gamle Minder. — — Hvor maa man være Gud taknemmelig for de rige Minder. Uhyre tomt vilde det være, hvis Tanken ikke med Glæde og Fred kunde dvæle ved det, som Livet gav mig, før dette skrækkelige kom. Da gærede det i mig af Ungdom og Livsmod. Da følte jeg, at der laa en usigelig Lykke i at være tro i alt. Du, Vilken, har lært mig, at naar man skulde frem i Livet, gjaldt det om at arbejde trofast. Jeg mindes endnu den 1. November 1904, da jeg for første Gang hentede min Løn, da gav du mig 20 Mark mere, end jeg havde fortjent. Ellevild af Glæde tog jeg min Hue og sagde: »Farvel og Tak!« Det var jo ikke strengt nødvendigt at sige Farvel, vi mødtes nemlig en Time senere igen, og to Aar var vi endnu sammen. Og jeg mindes den sidste Dag hos Jer. Ane var flere Gange ude for at indbyde mig til Kaffe, men jeg kunde ikke, jeg græd som et Barn, og ingen maatte se det. Aa ja, det er dejligt at mindes. Fortidens Lykke kaster endnu en Glans over ensomme Timer, som jeg for intet i Verden vilde miste. Tak til Jer for de Minder. Og at jeg endnu ikke er glemmt, har I jo saa ofte givet mig Bevis for, og mest herude. I har været imod mig, som om jeg havde

mit Hjem hos Jer, langt mere, end jeg har fortjent. — — — Den tredje Vinter under Krigen har nu begyndt, og sikkert vil den gaa til Ende, før Krigen er forbi. Rigskanslerens Tale er kun en Føler, som maaske vil have sin Virkning, men hvis Rækkevidde jeg ikke kan bedømme. Sikkert er Grundlaget for Forhandling ikke givet. Og jeg tror ogsaa, at Kravet vil stemmes endnu mere ned i den næste Tale. — En haard Vinter gaar vi i Møde, vi herude og I derhjemme. Men jeg har lært af Livet, at naar Nøden er størst, er Gud mere nær med sin Hjælp. Det skal være haardt, før Folkeslagene lærer at bøje Knæ. — Guds Mening med Krigen er sikkert at samle Slægter for sig. Og ser man i Dybden: Hvad betyder nogle Aars tunge Kaar, naar kommende Slægter dermed kan sikres Freden? Og hvad betyder for det enkelte Menneske al denne Ulykke, naar Evighedens rige Lykke dermed er vundet? Det er Sagen: Under de givne Forhold ikke gaa til Grunde, men altid se opad. — Jeg tror, at Gud vil velsigne vort Folk, tror, at der endnu kan vokse og trives en stærk og kraftig Slægt derhjemme af den gamle Stamme. En Slægt, som i Arbejde og Bøn kan pløje Fædrenes Jord. — — Lad os derfor holde ud i Haabet, lad os holde ud i Bøn, Gud forlanger det af os. — — Du skrev, Vilken, at dit Syn var svækket en Del. Ja, du skal nu ikke være ængstelig derfor. Det er ofte Tilfældet, at der kommer Aar, hvor man føler en saakaldt akut Svækkelse, som dog delvis hæves igen. Du maa min Sandten ikke give tabt endnu. Nej, vi maa alle, alle frem for at værne og bygge vort Land, indtil unge Slægter tager Arven op.

Ja, længe har Hornet kaldt og budt til Ro. Og jeg vil gaa til Hvile og drømme om Hjemmet og om Jer. — Inderlig Tak for, hvad I var for mig, Gud velsigne Jer, Guds Fred til Hilsen og mange kærlige Tanker fra Eders

Mikael.

Flandern, den 13. Decbr. 1916.

— — — — Nu er det altsaa ind imod Jul, atter er det mod Barnets Fest. Og Tak for det Julehæfte, som du sendte mig. Det er dog ikke Julehilsenen fra i Aar, men fra i Fjor. Jeg fik det samme Hæfte tilsendt i Fjor; men det gik tabt i Sommeslaget, og jeg er saa glad for at eje det igen. Maaske bliver Hæftet fra i Fjor udsendt paa ny? Dog kan jeg næppe tro det. — Min Jul vil blive taalelig i Aar, vi haaber nemlig paa at komme tilbage i Ro lille Juleaften. Saa kan vi pynte lidt op og hygge lidt i vort lille Bræddehus, og synge Julesange. For mig er alene Tanken om Ro den Aften saa velsignet. Mindet faar da Lov til at fylde Sindet og tage Sjælen fangen. Og Gud ske Lov er mit Sind saa rigt paa Minder, at det slaar til til den Aften. I Tankerne er jeg dog hjemme hos Jer, lever sammen med Jer, synger vore dejlige Julesalmer. Tonerne vil lyde for mit Øre: »Glade Jul, dejlige Jul« — —. Mit Sind længes efter den Varme, som fylder mit Bryst, naar disse herlige Toner lyder. Aar efter Aar Slægter igennem har disse dejlige bløde Melodier stemt Sindet til Julestemning og skabt Glæde. Og jeg veed, de vil lyde for mit Øre den hellige Juleaften.

I mange, mange Hjem vil en, eller maaske flere af de kæreste unge Mænd savnes, — og de vil ikke vende tilbage. Krigen tog dem. Alene fra sidste Jul har jeg tabt mange Venner. Hvor forfærdeligt tungt maatte det være, hvis vi ikke maatte eller kunde tro, at der var et Derhjemme, var en Himmel, hvor Vorherre samler, hvad her vi nu maa savne. Og Gud ske Lov, at vi kan tro, at vi har faaet Vished for, at derhjemme er vort rette Hjem. At netop den rette Juleglæde er til Stede, naar det er blevet til Vished for os, at netop derfor kom Vorherre her til Jord, at vi kunde vinde og finde det himmelske Fader-

hus. Lad det saa kun isne og blive mørkt omkring os, det rette, det store, det evige kan aldrig forgaa. Jeg har gjort mig den Tanke, at de, som gik bort, kan følge vor Færd. Det er mig ikke muligt at give Slip paa den Tanke; men jeg kan ikke begrunde den. Saa kær er den Tanke blevet mig, netop derved, at den er en Spore til at leve Livet ret. Men ogsaa derved, at saa er vi ikke skilte fra dem helt. Maaske er de os nærmere, end vi helt kan fatte. Og Mindet om dem lyser med en sælsom Glans, hvis denne Tanke kan være rigtig. Livet her har sin Fortsættelse, fordi Sjælen aldrig dør, og ved Barnets Fødsel kan Livet fortsættes langt herligere end her, — naar vi blot vil. — — Nu gaar det mod Jul. Maaske er det vor sidste Jul hernede. Og jeg veed, at om I kunde, I vilde byde mig til Eders Julebord, og denne Tanke gør mig saa inderlig godt. — Gud vor Fader har taget saa mange Venner hjem til sit Julebord, denne Tanke, denne Vished fylder Sjælen med Glæde. — Glæde andre, som var det sidste Gang, vi fik Lov til det, deri ligger Velsignelse. — Gid den Velsignelse maa blive Jer til Del, I, som har gjort saa meget for at glæde os herude, det er mit Juleønske. — Rigtig glædelig Jul, velsignet af Gud, det er min Bøn til ham, som engang blev født til Jord for Verdens Frelses Skyld. Glædelig Jul allesammen, og vær kærlig hilset fra

Eders heng. Mikael.

Swevezeele, den 14. Marts 1917.

Kære, kære Venner!

Tak, inderlig Tak for dit kære Brev, og Tak for Kortet med den korte, men kære Hilsen. Brevet kom den 3. ds. og Kortet den 6. ds., Pakken kom i Gaar, mange, mange Tak for den. I kan tro, det smagte. Men jeg havde været ængstelig for, at ogsaa den var gaaet tabt; thi det tog

jo Tid, før den kom; men Grunden var, at der stod »Stab 2. Bataillon«, der skal staa »Stab 1. Bataillon«. Fejltagelsen ligger maaske i, at J. B. er ved 2. Bataillon, ikke? Nu har jeg Pakken og er meget glad for den. — — — Vi er bag Fronten siden den 1. Marts, og bliver her til den 21. Byen, hvor vi ligger, hedder Swevezeele, en lille Købstad paa 6—7000 Indbyggere, 25 Kilometer bag Fronten. Dog er det ingen Hviletid, vi har her. Hver Dag har sine Plager med Eksercits og alt muligt andet, saa der næsten ikke er en eneste Fritime i Døgnet. Men det værste er dog, at vi maa fryse den ganske Dag. Det er koldt og har været meget koldt, men Brænde faar vi ikke meget af. Jeg blev da ogsaa saa forkølet, at jeg blev alvorlig syg. Og som et Minde om den Tur har jeg nu en hyppig tilbagevendende Tandpine, og en Kind saa tyk som en knyttet Næve. I Gaar maatte jeg gaa i Seng, saa voldsomme var Smerterne, i Dag er det meget bedre. — — Forude trommer Englænderne saadan hver Dag, at Vinduerne klirrer her. Der venter os en slem Tid, og godt er det at vide sit Liv og alt i Vorherres Haand. »Alt staar i Guds Faderhaand«, ogsaa den Tid, som kommer. Fylder Mismodet en Tid min Sjæl, saa lyser det dog altid, naar jeg tænker paa denne korte Lidelsens Tid i Forhold til den evige Glæde. Mennesker vilde hinanden ondt, og hvad gør vi selv? Ejede man dog blot denne vidunderlige Kærlighed, som tilgiver alt, haaber alt, tror alt. Livet her er kun en Kamp for at naa frem til dette Stade, naa frem til det evige Liv derhjemme hos Vorherre. Og dog, der er saa meget, der binder os hernede: Arbejdet, vi fik kær, Hjemstavn og Venner, Livet selv i al sin Dejlighed og al sin Usselhed. Man hænger ved Livet, for Livets Skyld. Og man længes ikke mindst mod at gøre det godt, som man forbrød og forsømte. Der er saa uhyre meget for

mig at gøre godt, saa meget at indhente i det daglige Liv, og derfor længes jeg tilbage. Bag ved alt dette staar Guds Vilje kan synes haard, . . . naar vi vandrer hans Vej, et dejligt Landskab ligger da i Baggrunden, der skal du naa hen, siger Gud; men du skal vandre den Vej, jeg viser dig. Aa Gud, hvor er det svært, din Lov er haard, min Gud, og mine Kræfter svage. Men hjælp mig, naar det svigter for mig. — Da jeg stod ved Pozieres og saa de Hundreder af døde Kammerater, lemlæstede, ilde tilredte, følte jeg Væmmelse ved Tanken om at skulle ligge saadan en Gang. Aldrig saa jeg andet end stivnende Rædsel malet i disse fortrukne Ansigter, aldrig et Smil, aldrig var end et Stænk af Fred gydt ud over deres Træk. Sammen med disse Døde laa levende, slumrende Kammerater, hvilende med Hovedet paa deres døde Kammerat. I deres Ansigt læste jeg Fred og Tryghed. De kunde ikke mere, de opgav alt, lagde sig til at sove, og mange deres sidste Søvn. Sjælen var i Ro, som Børn gav de sig hen i Skæbnen. Aldrig nænnede jeg at vække disse slumrende, dødtrætte Mænd, de kunde jo kun vaagne til Gru og Forfærdelse. — Men det gav Tanker af dybeste Art.

Kødet værger sig mod Undergang og Smerte, men Sjælen kan finde Fred selv i alt dette uhyggelige. Døds kampen forvrænger Ansigtets Træk, men derfor kan Sjælen godt have fundet Freden, dens Paradis. Det er Angsten for Menneskers Ondskab, som endnu staar malet i den Dødes Træk; Sjælens Fred, Freden med Gud, kan Mennesker ikke røre. Og det er min Trøst nu, da vi igen gaar ud i de haarde Kampe: »Guds-Freden i mit Hjerte«. Kunde denne Fred overvinde Legemets Angst og Afsky for Tilintetgørelse, kunde jeg drage ud med Glæde, men det er ikke saadan for mig, jeg haaber, jeg tror, det vil komme

i Dødens Stund, naar Gud lader Paradisets Klokker ringe, da vil Legemet endnu kæmpe hin tunge Kamp, men Sjælen vil juble; thi den er forløst. — — Men der var et endnu, jeg lærte ved Pozieres: I den dagelange Kamp med Fjenden faa Meter foran os, under brændende Sol og mørke, kvalfulde Nætter, kunde jeg ikke bede. Der var ingen Ro til at folde Hænderne til Bøn, der var ingen Styrke, jeg vaagede for mit og for mange Kammeraters Liv. Da kunde jeg have raabt af Lungernes fulde Kraft, men jeg vidste, I kunde ikke høre det: »Bed for mig!« Det er Raabet, som jeg i Dag former som en Bøn: »Venner, bed for os.« — — Vær kærlig hilset og modtag igen min hjerteligste Tak.

Eders Mikael.

Frankrig, Langfredag, den 6. April 1917.

Min kære, kære Ven!

Vi ligger i en Lade bag Fronten, Regnen strømmer ned og gør de bundløse Veje endnu mere ufremkommelige og Skyttegravens Pløre endnu dybere. — Englænderne trommer endnu mere, dog har vi forude en Del gode Dækninger, siges der. I Gaar Morges var jeg forude, og det saa ikke godt ud, der flyver næsten for mange Granater omkring. Dog, vi er vante til ondt. Naar der er nogenlunde Dækninger, er alt ikke saa slemt. — — Det er Langfredag, — denne store Mindedag, hellige Langfredag. Og derude hersker Død og Mord, Menneskers Ondskab. — Og dog er det Festdag for hver, som har følt, at Vorherre stred denne tunge Kamp for os. Helst sad jeg hjemme hos Dig i Din dejlige Stue og nød Langfredags Stilhed og Glæde, uddybet og forøget i Din Nærhed. Min Tanke gaar hjem til Dig, Du trofaste Mand, trofaste Ven, og vil Gud, vi ses igen, sunde, stærke, glade! — Jeg er rask og rolig. Din Drøm er endnu ikke gaaet i Opfyldelse,

det var saamænd ingen Skade til, om den blev Virkelighed, og dog er det maaske bedre saadan. — Dine Cigarer er ganske udmærkede. — Tak, min Ven, for alt. Gud vil være Dig nær. Kærlige Hilsener til Dig og Dine.

Din Mikael.

Somain (Frankrig), 17. April 1917.

Min kære, kære Ven!

Solen er forlængst gaaet ned i sin Seng af rosenrøde Dynner, som Olfert Ricard siger, — der er Fred og Stillehed her, kun de tunge Drøn høres i det Fjerne. Jeg er 25 Kilometer bag Fronten mellem Arras og Valenciennes. Vi skal hvile et Par Dage oven paa den skrækkelige Tur.

Nu vil jeg kort fortælle, hvad jeg har oplevet, hvad jeg led, og hvad jeg vandt. — Anden Paaskedag lød Alarmsignalet, og allerede en halv Time senere var vi undervejs til Fronten, som laa 12 Kilometer fra Byen, hvor vi laa. Englænderne var brudt igennem ved Wancourt, og vi maatte ind i Aabningen. Klokken 5 om Eftermiddagen begyndte Kompagnierne at grave sig ned ved Landevejen til højre for Landevejen bag Monchy. I Snevej og Regn arbejdedes der uafbrudt i fjorten Timer. Da fik Bataillonens Befaling til at gaa frem og tage Føling med Fjenden. Foran Briterne, — til venstre for Landevejen Cambrai—Arras, maatte Soldaterne nu begynde forfra at grave sig ned, udsat for Ilden fra Englændernes Kanoner og Maskingeværer. Tre Gange blev engelske Infanteriangreb afslaaede af vore Kompagnier i Dagens Løb. De engelske Stormkolonner kom altid i en Snestorm, som de havde i Ryggen, men deres Storm var forgæves, ikke mindst, og vel kun, fordi de var aldeles berusede. — Den Dag og den følgende Nat arbejdede 84erne ustandseligt. Sammen med Bataillonsstaben laa jeg i et Skur paa en

Højde bag Monchy, hvorfra vi kunde overse hele Terrænet, hvor vore Kompagnier laa, og hvorfra vi havde en nogenlunde Ordonnansforbindelse med Tropperne. Her fejrede jeg Din Fødselsdag. Min Tanke var hjemme hos Dig, jeg havde Ro til inderligt og længe at dvæle i Bøn for Dig og Dine. Paa Ordonnansturen tænkte jeg paa Dig og glemte Kulden og Trætheden. Om Aftenen kom Brev fra Dig, og jeg var lykkelig og mærkelig rolig. Da jeg om Aftenen gik gennem Stillingen forude, kunde jeg opmuntre de forfrosne, gennemblødte og forvaagede Kammerater. — Ved Tilbagekomsten til Staben blev der meldt, efter engelske Fangeudsagn, som syntes aldeles tilforladelige, at et engelsk Angreb paa Monchy blev forberedt til Onsdag Morgen den 11. April. Straks blev jeg sendt afsted til vor Bagage, som laa 10 Kilometer bag os, i Byen Saily, for at hente Patronvognen med 24,000 Patroner. Klokken 5 om Morgenen kom jeg tilbage med Vognen. Midt paa Skraaningen opad Højen til Stabslageret saa jeg, at der forude signaliseredes et engelsk Angreb. Brandgule Lyskugler svævede over en bred Front, — der var alvorlig Fare. I en Fart blev Patronerne udladede og Kammeraterne hentede for at slæbe dem op til vort Lagersted. Det var næsten lyst, og fra Højden kunde jeg se, hvorledes Tropperne, der dækkede 84ernes Flanke, veg tilbage i vild Uorden. Kanonerne drønedes foran og bag os, og Skæret fra Tusinder af eksploderende Granater lyste i Morgengryet. Da saa jeg noget mærkeligt, noget, som jeg aldrig vil kunne glemme. 84erne sprang ud af deres Skyttegrave og bombarderede en stor graa Kolos, som drejede sig rundt og gav Ild, saa det lyste som Lyn fra dens Sider. Det var en engelsk »Tanks«. Snart fik vi Øje paa tre andre, og en af dem var os ganske nær. Den listede sig op ad Bakkeskraaningen fra Monchy op til os.

og nu gav den Ild mod os. Som Hagl smældede Kuglerne mod Barakkerne og Træerne, og snart var Staben der med Geværer og Karabiner. Men Uhyret sneglede sig altid nærmere. Linjen foran os var gennembrudt. Britterne stormede og tog Monchy, vi, omkring ved en Snes Mand, var de eneste Forsvarere af Højden. Da blev der givet Ordre til Tilbagetog. Endnu i Dag maa jeg le over den »Flugt«. Bag os sprængte Artilleriet frem med deres svære Heste for at hente Kanonerne ud. Alt løb, som om det var betalt for det, — uden Maal, blot tilbage. Jeg travede, fuldt belæsset, skydende min Cykle gennem den vaade, granatpløjede Jord, — bag efter hele Kolonnen. — En Gang før har jeg fortalt om den Evne jeg har til at finde ud af vanskeligt Terræn, med andre Ord, — finde de mindst udsatte Steder i Terrænet. Ikke en eneste Gang kastede jeg mig ned, og naaede snart Sukkerfabrikken — vort foreløbige Maal. Englænderne, som vi ventede i Hælene paa os, havde endnu ikke naaet Bakkens Top, hvor vor Barakke laa. Hvad var der sket? Straks maatte vi kaste vor Oppakning og frem til vore Kompagnier. Vi er jo »Gefechtsordonnanser« og maa frem for alt holde Forbindelsen vedlige. Skrækkeligt var det at se de lange Rækker af Saarede, som kom fra forreste Linje, skrækkelige var de engelske Granaters Eksplosioner paa Vejen Arras—Cambrai, som vi maatte frem ad. Vi mødte flere af vore Folk, som dog ingen Oplysninger kunde give om Hovedstyrken. De var om Morgenens sendt bort for at hente Kaffe, og da de vilde vende tilbage til Linjen, rasede Kampen i Skyttegraven. De lod alting staa og løb med Flokken tilbage, og tog de Saarede, som havde slæbt sig ud af Tummelen, med tilbage. Snart naaede vi vore Linjer. Kuglerne peb fra Hundreder Bøsser mod os, det gik fra Hul til Hul, endeligt naaede vi

ind. Stillingen var holdt. Vel Tusinde engelske Lig laa foran Skyttegravnen, og mange Saarede laa og jamrede sig. De kunde ikke hentes ind, thi blot et Hoved oven for Skyttegravnen Rand, og en engelsk Kugle peb om Ørerne paa det. — Løjtnanten afgav følgende Melding: En engelsk »Tanks« havde kunnet nærme sig, uden at det ved Geværkugler og Haandgranater var muligt at forhindre det, dens Panzer var uigennemtrængelig for disse Forsvarsmidler. Foran Graven drejede den Siden til, og kørende langs Skyttegravnen Rand havde den mejet Besætningen ned, som ikke vilde vige, før der blev givet Kommando dertil. Det var dog lykkedes en stor Del at redde sig i Granathuller bag Skyttegravnen, og denne Flok havde afslaaet de engelske Regimenters Angreb, som fulgte umiddelbart bagefter. — Det havde været Massebord. Englænderne var døddrukne, og oprejst kom de i tætsluttet Linje. Maskingeværene havde mejet alt ned. Paa samme Maade var de engelske Kavallerilinjer, som sprængte frem, bleven mejede ned. De fire »Tanks« var bleven tilintetgjorte ved det tyske Artilleri. — Til højre for Landevejen trængte Englænderne frem, men var udsatte for 84ernes Flankeild. Derfor var Højden, hvor vi havde haft vor Bolig, endnu ubesat. — Med denne Melding gik vi tilbage til Sukkerfabrikken, som laa under koncentreret Artilleriild. Vi blev der Dagen over og den følgende Nat, — da vor Bataillon endelig blev afløst, den 12. om Morgen. Til venstre og til højre for Bataillonnen laa Englænderne saa langt fremme, at 84erne laa i en Sæk, som de dog kom godt ud af, men Afløsningen tabte straks Stillingen, som ikke var sært. Vi kom ikke tilbage i Ro, men som Reserve til Chirissy, nær den engelske Linje ved Heninel. Der laa vi tre Dage, udsat for morderisk Ild, og der modtog jeg den 12. om Aftenen Din Pakke. Tak, min Ven, for alt.

»Valhalla« ligger ganske sikkert endnu i Flandern, maaske ser jeg den aldrig mere, men saa har jeg Mindet. Der har jeg levet mange glade, lykkelige Timer sammen med Dig, disse glade Timer, som Dine dejlige Breve gav mig. — Kommer en Offensiv i disse Egne, er Hytten snart en Grushob. Ikke et Hus i Chirissy blev hel. Jeg blev ganske, ganske let saaret, da Vinduerne sprang i den Stue, hvor jeg laa. Men det var kun Draaber Blod, der flød, og Bulen svinder for hver Dag. — Om Aftenen blev jeg ofte sendt tilbage, og det var en drøj Tur, thi Dyndet laa 10 Centimeter tykt paa Vejen og Hundrede Munitions-vogne sprængte forbi. Værre har jeg ikke oplevet. For hver 100 Meter slog en Granat ned paa Vejen eller ved Siden af, og utallige Shrapnel eksploderede. Men alt gik godt. Skrækkeligt var det at se Soldaterne fra Skytte-graven. Leret klæbede ved alt deres Tøj, tommetykt sad det, vaadt, klæbrigt Ler. — Og saa tavse gik de tilbage, uden at dække sig, naar en Granat suste lige over deres Hoveder, — de var hærdede, eller snarere sløve.

Nu er vi her i Somain. I Morgen rejser vi til Valenciennes som Armee-Reserve. Altid maa vi være parate til at gaa i Ilden paa ny. — — 84erne har faaet en glimrende Ros, — som ingen agter paa. De sikrede højre Flanke, men der randt Blod, ungt Blod i Strømme. Vor Bataillon tabte 2 Kompagniførere og 3 Løjtnanter, og Major Koller, — Chefen for anden Bataillon faldt. — Om Tabene tør jeg ikke skrive i Dag, — maaske en anden Gang. — — Om Slaget ved Arras, hvis første Storm vi kom ind i, kan der ikke siges meget i Dag. Hvad der er tabt, er ikke opgivet med god Vilje, — men hvis England fremdeles vil sende berusede Sønner i Kamp, vil England aldrig kunne vinde. — Englands Taktik fra Somme var: Stærk ruinerende Artilleriforberedelse forud for Infanteristormen, som ofte

blev aldeles glimrende udført. Her ved Arras, — og i private Breve skildres det samme ved de øvrige engelske Angrebssteder, — kom de oprejst, og altsaa Skive for Infanteriilden, ravende, totalt berusede. Det var en Indsats af Menneskemateriale, som ligner de alleruforsigtigste russiske Masseangreb. — Vore Fanger var stolte, kønne Skikkelser, men sanseløs berusede allesammen. Det var rørende, med hvilken Omhu de forbandt de saarede tyske Fanger. Selv er jeg ikke Øjenvidne dertil; men fra flere Sider, fra aldeles paalidelige Kammerater har jeg de kønneste Skildringer af Englændernes Menneskelighed og humane Optræden over for den slagne Fjende.

Det er haardt at se Lidelser, — Medlidenhedsfølelse er tung Smerte. Disse stovte, bredskuldrede, ranke Gutter, som gaar i Slag, vaager, lider i Døgn, sulter, tørster, staar der, — men bliver. Mange finder deres Grav derude, andre lemlæstes. Man holder af disse Gutter; thi man deler alt med dem, den sidste Rest af Humøret, den sidste Mundfuld Vand, og den sidste Bid Brød. Det er dem, der i Dødens Stund forbinder det blødende Saar, dem, der varsomt hyller den døde Kammerat ind i Kappen og gemmer ham i Moder Jords Skød. Og saa spænder de den tunge Hjelm af og bøjer Hovedet i Bøn for den døde Kammerat. — Det er Ting, som binder en til disse Krigere, det gør ondt at se dem segne, segne uden Smil. — — Kærlige Hilsener til Jer alle, men mest til Dig. Mikael.

Lecluse, 17. Maj 1917.

Min kære, kære Ven!

Til saa mange skylder jeg Brev, men jeg maa skrive til Dig, Du trofaste, ejegode Ven, skrive for at sige Dig Tak for Dine rige Breve fra i Gaar og fra den 14., skrive for at fortælle Dig, at jeg endnu lever og er ved fuld Sund-

hed og Kraft. Og dog, dybt inde er jeg rystet som aldrig før, det var saa skrækkeligt, alt det, jeg saa. — Jeg skriver, som om vi var ude af det, men min Bataillon ligger i forreste Linje. I Forgaars Nat kom jeg til Lecluse for at blive her. En Gang daglig maa jeg saa gaa forud med Post og med Befalinger, og samme Nat gaar jeg tilbage hertil. Andre anser det for en farlig Post, og det er det. Det er svært at komme igennem Spærre- og Trommeilden, men hidtil er alt gaaet godt, og Vorherre vil hjælpe fremdeles. Selv er jeg tilfreds med at kunne være her om Natten og det meste af Dagen; det er kun nogle Timer om Aftenen, fra 7—12, at jeg er udsat for Fare. Men jeg vil ikke skrive ret meget om Kampene i Dag, Du faar alt udførligt, naar vi en Gang, jeg vil haabe snart, bliver afløste. Vi har ingen Storkampdag haft, og før en saadan kommer, bør vist ingen Afløsning ventes. Tabene er taalelige, der er endnu slet ingen Tale om at være »opreven«, og de ca. 70 Procent Tab, som betinger en Afløsning, er langt fra naaet. Desværre har jeg mistet en brav Kammerat, en brav Soldat, med hvem jeg har delt mange haarde Lidelser. Han begravnes i Dag. — Det, der gør Kampene her saa voldsomme, er det svære engelske Artilleris absolutte Overlegenhed. Knusende og sønderrivende slaar disse centnertunge Uhyrer ned, hvor man mindst aner det. — Den snorlige, prægtige Rue National Arras—Cambrai, som nu overskygges af ældgamle Linde, ødelægges helt. De grønne Træer ligger flængede og sønderrevne tværs over Vejen. Deres mægtige grønne Kroner danner en Afspærring, som er vanskelig at faa ryddet af Vejen, da Vejen altid ligger under Ild. Jeg skal ikke glemme, da jeg den første Aften cyklede i Stilling, da hilstes vi af Britternes allersværeste Skyts, og det er et

Under, at vi slap godt fra det. — Saa vil jeg ikke skrive mere om alt dette i Dag. — —

— — I fjorten Dage har vi haft grønne Skove, og Kløveren slaas til Hestefoder. — Et frugtbart Land lægges øde, gøres til en Ørken. 7—8 Kilometer bag forreste Linje er der næsten ikke en Kvadratmeter Jord, som ikke er oprodet, sønderflænget af Granater. Ganske nær herved slaar de svære Granater ned. Det er Varselsskud om, at de Par Civilfolk, som endnu er her, skal redde sig. Snart vil ogsaa Lecluse være en Ruinhob. Befolkningen har gjort deres Haver i Stand, saa maatte de flygte. Vinen slynger sig endnu om Gavl og Huse, den breder sine Blade over de Hjem, med hvilke den snart skal gaa til Grunde. Dødsdømt er alt, hvad der findes indenfor de engelske Kanoners Rækkevidde, — det er en haard Vej for at naa frem til Rettens og Menneskelighedens Fuldstændiggørelse. Den gaar over mange Menneskers Livslykke, og den er rød af Blod. — I Dag er jeg saa rolig igen. Hver Aften er det gaaet godt, og naar jeg nu i Aften vender tilbage, har jeg fire Aftener fri. Der er endnu ikke Haab om Afløsning, — vi skal holde ud. Og jeg siger: Med Guds Hjælp og ved mine Venners, ved Din Hjælp og Støtte vil jeg kunne holde det ud. Vi maa tro, at intet sker tilfældigt eller paa Slump, men kun efter Guds Raad og Vilje, Guds store mægtige Vilje, som førte os paa Ørnevinger frem til i Dag, under hans Vilje beskyttes vi, Du og jeg. Guds Fred, min Ven, vil jeg nedbede over Dig og Dine. Altid er jeg Dig nær i Tanken, thi altid er jeg
Din Mikael.

Lecluse, den 24. Maj 1917.

— — Ofte har jeg ærgret mig over den Mangel paa Indsigt og Forstaaelse af hele Forholdet, som mine ellers saa brave Kammerater udviser. Saaledes spurgte jeg en

Kammerat, som er ved Res. Regt. 31, hvor de laa i Beredskab, men han vidste det ikke, vidste heller ikke, hvad Byen hed, som deres Stilling gik igennem, men der var en Kirke og en Kridthule. I hver eneste fransk By er der en Kirke og en Kridthule. — I lykkelig Uvidenhed gaar de frem og aner ikke, hvad der egentlig gaar for sig. At vort Afsnit, ved Englændernes Fremtrængen paa begge Sider af os, til venstre for Bullecourt og til højre ved Arras — Cambrai-Vejen danner et fremspringende Punkt, anser de ikke som farligt, til Trods for, at 2¹/₂ Aars Erfaring burde fortælle dem om det. Artilleristillinger, farlige Skæringspunkter, Dalsænkninger og Hegn, som altid er udsat for Bombardement, løber de ind i med samme Koldblodighed, som jeg og mange andre gaar de mindre udsatte Veje. — Ting, som foruroliger mig i højeste Grad, fordi det er Tegn, som næsten aldrig skuffer, f. Eks. Flyvernes energiske Opklaringsforsøg, det engelske Artilleris Ild paa Kolonneveje, Uro i de engelske Linjer, vore egne Forstærkninger bag Fronten, alt det gaar uden om deres Betragtning og Iagttagelse, og det er saa selvfølgelige Ting, som enhver burde vide. Og dog, de skaanes for megen Smerte, — de kan tro paa, at det gaar til Skansearbejde, naar det fortælles dem; med Spaden paa Nakken og rigelig Munition »for en Sikkerheds Skyld« spadserer de lige ind i Kampen uden ringeste Anelse om, hvad der egentlig gaar for sig. — »Hvor skal vi hen?« lyder Spørgsmaalene fra Rækkerne, naar vi bringer Meldinger til Kompagniføreren, og hvad skal man svare? — Er det Ret af mig, at jeg forlanger af mine Landsmænd, at de dog i det mindste skal se klarere end »Flokken«? Jeg tror, at mange kan tage deres Forholdsregler, naar de saa sig lidt mere om. Befaling er Befaling, ja, men Udførelsen kan ske paa forskellig Maade.

Flandern, den 22. Juli 1917.

— — — Først og fremmest vil vi være Venner for at komme nærmere til Gud, ikke sandt, min Ven? — Husker Du den Aften ved Fru L.? I sang: »Vi vil bede Jer hjem«. Da tog Du min Arm og sagde: »Ja, Du kan tro, vi vil bede for Jer, bede Jer hjem.« Der er vel tænkt paa at bede os hjem til Livet derhjemme, til det daglige Liv, — men hvor køn og dyb er ikke Tanken, at bede os hjem, hjælpe os at komme hjem til Gud Fader, — hvis vi ikke ser vort jordiske Hjem mere. Ogsaa den Tanke vil staa for Jer, naar I knæler for os i Bøn. — — For en Tid siden laa jeg i største Fare derude i mit Jordhul, — da tog Angsten mig; men kort efter kom Trøsten i Tanken: »Skal du dø ung herude, og dø en voldsom Død maaske, — saa er det dog værd at have levet. Thi større Livsmaal kan intet Menneske have end at have Forvisning om at dø med Jesus hos sig i de sidste Øjeblikke. Saa er alting godt. — Og skulde dette Brev være det sidste, min Ven, saa tænk paa senere i Livet, hvis der skulde komme tunge Timer, at Din Ven sagde Dig Tak for, at Du havde hjulpet ham nærmere til Gud, nærmere Jesus. —

Ja, vær glad, min Ven, se frejdig frem, Bønnen vil styrke Dig. — Vi gaar mod Freden, jeg tror det, — hold ud en Stund endnu, — vær ikke angst, — alt tjener dem til Gode, som elsker Gud. — —
Din Mikael.

Flandern, 5. August 1917.

Kære Venner!

Det er Søndag, rigtig Søndag med Sol og Varme og Stilhed, Stilhed ved Fronten. Et mægtigt Uvejr med Regn har raset i mange Dage, sammen med den engelske Offensiv, nu er begge Dele stilnet af, og Stilheden gør godt, og Solskinnet gør godt. Jeg har ikke været ved Fronten den

sidste Uges Tid. Jeg har været syg, febersyg, med høj Feber. Det er en epidemisk Sygdom af tyfoid Natur, som hærger Tropperne her, der har hjemsøgt ogsaa mig. Men i Dag er jeg bedre. Jeg kan sidde oppe og jeg kan begynde at spise. En behagelig Mathed ligger over mig, som giver Legemet Hvile og den trætte Tanke Ro. Tanken dvæler nu saa stille hjemme hos Jer, og saa er den jo i godt og kært Selskab. Tak, mine Venner, for Jert kære Brev, og Tak for Æggene, de kom hertil i Gaar, og de var hele alle seks. I er blot alt for gode. Nu er de saa kærkomne, nu, da jeg skal samle Kræfter. Snart skal jeg ud til Fronten igen, og da har man alle Kræfter behov. — — Det har været slemt for de stakkels Kammerater. Vejret var saa utaaleligt slemt. Hullerne, de laa i, fyldtes helt med Vand, selv om de tømtes hver Nat. Men værre var den engelske Trommeild. Infanteriangrebene var ikke saa stærke ved vort Regiment, og Linjen er holdt fuldstændig. Tabene er heller ikke saa forfærdelig store, som man maatte frygte for efter den voldsomme Beskydning.

Ja, jeg undrer mig over, at I faar Arbejdet gjort derhjemme, men kan det gaa i Længden? Intensiv Drift kan der jo ikke være Tale om, og der vil opstaa Mangler. — sikkert. I hvert Fald har jeg set flere Steder, at Markerne Urenhed tager til paa mange Gaarde, Udbyttet forringes for hvert Aar, ogsaa selv ved gode Vejrforhold.

Du gjorde mig saa glad ved at fortælle, at der ventede mig et Arbejde ogsaa hos Jer, — du kan tro, jeg længes efter at komme hjem til det. Hvem der dog kunde arbejde med noget virkeligt godt og sundt, for Krigerhaandværket er ikke noget for mig.

Engang vil Arbejdets Time komme, — for mange, — men for hvem? Nej, jeg vil ikke se sort paa det, jeg vil haabe, at det snart gaar mod Enden, at vi snart kommer

hjem. Hold ud, hold ud, hvisker det til mig, hold ud og styrk dig ved Bøn og Samliv med Gud. Som nu i Dag, da alting er saa friskt og dejligt efter Regnen, da jeg føler Kræfterne vende tilbage igen, saa der ligesom gaar en Foryngelse gennem min Krop og min Sjæl, da kan jeg føle Glæde, ung Livsglæde, trods alt det mørke bagved, og alt det mørke, der truer forude. Der er endnu saa meget at haabe paa, endnu saa meget at længes efter, især derhjemme, hos Jer, I kære, trofaste Venner, at jeg ikke har Lov til at sænke Hovedet eller lade Modet synke. Og først og fremmest, den gamle Gud lever endnu, og han er saa god og elsker os Mennesker akkurat saa højt, som da han sendte sin Søn til Slægtens Frelse. Ja, han elsker os endnu mere gennem denne Søn.

Og hvem der har følt en Straale af denne Kærlighed varme Sjælen, han har endnu noget at leve for, og har intet at frygte af Døden.

Jeg ser i Tanken mit Fædreland. Ser de travle Høstfolk arbejde paa Høstmarken, ser det badet i Sol, som jeg saa det saa ofte. . . .

Gid vi snart maatte faa Lov til at hjælpe Jer, derom vil vi alle bede, inderligt og i Sandhed.

Kærlige Hilsner til Jer alle tre fra

Eders taknemmelige Mikael.

Flandern, 6. August 1917.

Kære, kære Ven!

I dette Øjeblik er du vist paa Vej hjem mod Nord, — hjem til vort eget Land. Jeg sidder paa min Feltseng og skriver til Dig. — I en Uges Tid har jeg været heftig syg, febersyg. Det er en epidemisk Sygdom af tyfoid Natur, som hænger iblandt Tropperne her i det lave, sumpede Land, der fik fat i mig. Nu er jeg bedre, og snart maa

jeg gøre Tjeneste igen. Saa vil jeg da være sammen med Dig, nu mens jeg har Ro. — En behagelig Mathed har afløst den brændende Feber, — Tanken er rolig og Legemet hviler. Naturen er ogsaa rolig nu. Dagelang raste et Uvejr med heftige Regnskyl, sammen med den engelske Trommeild, — alt det var jeg skaanet for, jeg fik Lov til at ligge paa mit Leje. Mine Lidelser var intet mod mine Kammeraters. At ligge derude i de vandfyldte Huller de lange, kolde Dage, uden at røre sig, uden at kunne slippe Geværet, det er Lidelse. Og hele Tiden raste Trommeilden, vild, ustandselig. — Alt det var jeg skaanet for, — jeg er saa taknemmelig. — Nu kan jeg igen spise lidt, og Sundheden vender tilbage. I forbavsende kort Tid er jeg bleven Feberen kvit, — det vil sige den høje Feber. — Og der er stille ved Fronten, mere stille end vi har kendt i længe. Hovedstormen kom ikke mod vort Regiment, men til højre og venstre for os. Linjerne hos os er holdte, og vor 2. Bataillon holder Linjen ved Regiment 31. Meget har England ikke opnaaet. Artilleriforberedelserne var saa glimrende, saa knusende, men der skete det samme igen, som saa ofte før. Infanteristormen savnede Kraft og Plan. Englænderne var berusede allesammen, eller den store Masse dog. Tabene er uhyre store paa engelsk Side. — Franskmændenes Storm var glimrende. De ligger lige foran »Valhalla«, den gamle Dækning er vist ikke mere.

I to, tre Dage har der været Ro ved Fronten, Ro før Stormen, — thi det har langt fra Ende endnu. Men de tyske Batterier har faaet Tid til at forsyne sig rigeligt med Ammunition, og overalt er nye Stillinger sikrede og forstærkede. Hver Tomme Jord vil koste Blod. Uendeligt føres Meningsløsheden videre, uden Hensyn øges Sorgen og Smerten og Elendigheden, — for hvad? For Penge eller Magts Skyld? — Ja, noget af det altsammen;

thi det gælder jo »være eller ikke være« for saa mange. — — Du vil smile og tænke, — nu grubler Mikael igen paa dette uløselige Problem, nu, da han sidder bag Fronten og har Tid til at tænke. Det er netop Sagen, man grunder og tænker, man søger Fornuften, Meningen i det hele, — Sammenhængen, Maalet, — og man slider sig træet og løber i Ring, aldrig kommer man til et Resultat, fordi man ser for kort. — — Og det ender med Mismod, — nej, alligevel, det ender med, at man folder Hænderne i Bøn og beder om Kraft til at holde ud, til at maatte faa Barnekaar, rigtig at kunne kaste sig ind i Guds Faderfavn og holde ud, at kunne sige: Fader, som du vil, ikke som jeg vil. — — Gud har været mig saa god. Han skaanede mig, rigtig bar mig paa Ørnevinger til i Dag, og han gav mig Sundhed og Kraft og gav mig saa rig en Glæde trods alt. Krigen rev mig bort fra Venner, men han gav mig endnu bedre Venner i Stedet, og saa vil jeg klage? Solen skinner saa dæmpet gennem Taagen, en sagte, kølrig Vind svaler min Pande, der er Ro og Stilhed her paa Værelset, mit Sind er fyldt med Fred.

Nu er Krigen altsaa gaaet ind i fjerde Aar, indviet ved Kejsertale og alt. Tusinder og atter Tusinder er dømt til Døden. I Dag for et Aar siden laa jeg i en Skyttegrav ved Somme, en ganske forfærdelig Dag. Men Gud var mig god, og jeg vandt snart frem til Sundhed igen. — Og saa den svære Gang til Somme igen, — aldrig er en Vej forekommet mig saa tung. Men der kom Hjælp igen. Jeg mindes den Aften, da vi i Automobiler suste bort fra Sommeomraadet. Solen var ved at gaa ned, da vi kørte, en underlig, køn Efteraarsaften. Altid fjernere gik det fra Kamptummelen, forbi fredelige, kønne Byer og Stæder, hvor Aftentaagen laa over over Gaarde og Kirker. Da strømmede Glæden til mit Hjerte, en Jubel og en Tak.

Et forfærdeligt Tryk var vejet fra mig, jeg var frigjort og glad. — — En Gang endnu vilde jeg gerne opleve en saadan Glæde, — den vil komme, naar Krigen er endt, naar vi faar Lov til at drage hjemad, hjem til alt det, vi længes mod, som staar for os som det allerhøjeste, ja, det eneste, vi har af virkelig kært paa Jord. Hvis jeg skulde opregne, hvor ofte jeg led unyttig Kval, selvskabt Sorg, fordi jeg manglede Tillid til Gud, vilde jeg faa et stort Tal. — Men jeg fik at se, at jeg var svag og lille, — at kun Gud er stor. Gud er Kraftens Kilde, og Godhedens, Kærlighedens. Han gav mig af sin rige Kærlighed, — og jeg kan saadan ængstes for, at jeg skulde miste selv et Gran af alt det, jeg har kær. — Du, min Ven, fik af Gud ogsaa saa meget at elske, — og Du ængstes ogsaa for at kunne tabe noget af alt dette. Er det da ikke saadan, at Kilden fra Gud flyder ustandseligt? At Gud ikke vil lade os miste selv et Gran af den Kærlighed, han gav os? Eller fik vi kun Gaven for at kunne lære Lidelsen ved at miste igen? — Hvad der kommer, vi maa huske paa, at Kærlighed fra Gud er en Kilde, der aldrig tørres ud, hvis vore Hjerter ikke skrumper ind. — — Og Kærligheden, i al sin Fylde, ønsker jeg Dig, min dyreste Ven.

Din Mikael.

I Skyttegravnen ved Rimcourt, 25. August 1917.

Min kære, kære Ven!

— — — Vor nye Stilling er god. I de brede, dybe Grave er mange og ret sikre Dækninger. Vandstanden er lav her, saa der kan graves dybe Gange ned i den lerede, haarde Jord. De dybeste Opholdsrum er vel nok kun 8 Meter under Jordfladen, undtagelsesvis er de dybere, men saa er de ogsaa ret sikre. Hver Dækning er afstivet med 5 Centimeter tykke Rammer af Fyr eller Grantræ,

som staar aldeles tæt op til hinanden. Derved dannes der Gange, 1,20 Meter brede og 1,80 Meter høje. Fra disse Gange bygges saa Rum ind til Siden, idet der dannes smaa Gange vinkelret paa den lange Gang. I vor Dækning har vi tømret Sengene, to og to over hinanden, fast til den ene Langside af den lange Gang. De øvrige to af Sengenes Hjørner støttes af to høje Stolper. Sengen selv bestaar af fire Brædder med en Bund af Staaltraadsnet, en ny Slags Madras. Nettet bøjer sig efter Legemets Stilling, og man hviler virkelig godt. Brugen af Træuld undgaas, og dermed Faren for Utøj. — Der skydes kun lidt her, men ikke desmindre er der Tab. Man skal først vænne sig til en Stilling. — Længe vil vi ikke faa Lov til at blive her, Tropperne deroppe i Flandern trænger til Afløsning. Der kæmpes umenneskeligt haardt deroppe med forfærdende Tab paa begge Sider. »Valhalla« er nu engelsk, eller rettere, den Plet Jord, hvorpaa den stod. Linjen vil omtrent gaa, hvor den laa.

Vi føler Usikkerheden, Utrygheden tynger, — fordi vor Tro ikke er fuldkommen nok. Mine Ønsker, mit Haab, vore fælles Ønsker og Haab kan vi saa svært føje ind under Guds mægtige Vilje. Oprigtig talt synes vi, at alt er forkert, hvad der ikke falder ud til vor øjeblikkelige Fordel. — Hvad der sker nu, paa de store Valpladser, Landenes Trængsler og Nød, de haarde Kampe er alt for Fremtidens Skyld, for at kommende Slægter kan faa Fred, og i Fred udvikle sig. De store Statsmænd maa skue ind i en Fremtid af mindst hundrede Aar, og deres Handlinger i Øjeblikket maa være bestemt efter, hvad der kan gavne Fædrelandet i Fremtiden. — Vorherre ser langt klarere, — vi har saa ofte set, at hans Veje var andre end vore, og vi har set, at een Dags Angst og Graad fulgtes af Maaneders Glæde. Men saa at kende

Guds Veje og hans Vilje. Han virker jo i os ved sit Ord og ved sine Love og mere direkte gennem vor Samvittighed. Men vor Samvittighed, ja, den kan sove, derfor har han undertiden andre Midler end netop sit Ord, det skrevne, — [til] at vække os af Dvale, — gennem de Mennesker, vi omgaas, faar vi tit en Advarsel fra Gud. — Og man vil lære, at det særlig er bestemte Mennesker, som aabner os Øjet, kalder paa det Gode i os. Velsignet det Menneske, som faar Venskabsbaandet knyttet med dem, som kan løfte os opad. Gennem Venner kan Gud kalde saa inderligt paa os, paa en Maade, saa det retter og trøster paa een Gang. Derfor holder jeg Dit Venskab saa højt, og det føles inden i mig, som vi nok naar ind i Fremtidens Land, — som om der er meget rigt i Vente, — fordi jeg føler fuldt og fast, at Guds Velsignelse hviler over vort Venskab.

Din Mikael.

25. August 1917.

Hvor ofte har vi ikke været ængstelige og bange og plaget os selv med mange urolige — og som det viste sig unyttige Tanker. Dagen i Morgen hører Vorherre til som Dagen i Dag, hvorfor saa være bange. Men vi er ofte bange, vistnok fordi vor Samvittighed siger os, at vi fik Løn som forskyldt. Saa har vi Grund til at være bange. Men der er en god Ting ved at være bange: man kan bede, man ser, hvor lille man er. Og saadan kan man komme til Jesus i Bøn og i Tro. — Det var en Dag, jeg skulde op til Eksamen, og jeg kunde ikke et Ord, alt havde jeg glemt. Inddelingen var haard for vort Hold. Vi var oppe ved det grønne Bord fire Dage i en Uge. Søvn fik vi ingen af, og saa kom, jeg tror det var det sidste Fag i denne Uge, Zoologi, og Tankerne lystrede ikke mere. Dertil kom Eksamensfeber, som tog den sidste Rest af

alt sundt Omdømme og Tænkekraft. Da kom en forfærdelig Angst over mig. Hvis du dumper, er et Aars haardt Arbejde, Aars Slid spildt og din Fremtid truende mørk. Da faldt jeg paa Knæ og bad. Jeg havde kun min Søster, som bad med mig den Gang, og hun var saa langt, langt borte. Som jeg altid er, naar det kniber allermost, gik jeg rolig op til det grønne Bord og greb ind i Bunken af Spørgsmaal. Blodet skød mig op i Aarerne med overvældende Kraft, da Professoren kom med Spørgsmaalet. Det kunde jeg besvare. Ja, Gud er god. — — —

Buissy, den 30. Sept. 1917.

Kære Venner!

Jeg var saa glad for dit Brev, man føler Forstaaelsen for vor Sorg og Kærligheden til vort lille Land og dets Sønner gennem hver eneste Linje. Tak for Eders Kærlighed til os, vil Gud give Kræfter, vi vil ikke skuffe Jer, men med Alvor og alle vore Evner tage fat for at vogte den Arv, I gav os. Men I maa holde Jer stærke i mange, mange Aar endnu, thi I skal lede os, give os Raad. Vi vil se op til Jer som dem, der er Kærnen i det hele, for saadan er det. — Tak for Eders Brev, tak for, at Tankerne naar ud til mig, selv om Tiden er knapt tilmaalt. Jeg forstaar det saa godt, det kan ikke være anderledes, men saa er vi ogsaa taknemmelig for alt, hver eneste lille Hilsen, der kommer derhjemme fra. Vi veed, at vi er med i Eders Bøn og at vi faar de allerbedste Tanker.

Jeg har det godt. Endnu er vi her i vor gode Stilling, og Vejret er saa henrivende smukt, høj Sol og blaa Himmel, rigtig Septembersommer. Og jeg er sund og stærk, rigtig sund, som i de bedste Aar. Som havde jeg faaet nye Kræfter, saadan føler jeg det, rigtig ung. Det er det velsignede, at vi fik lært at være taalmodige, at være

lydige over for Gud. Som Byrden øges, saa vokser Sjælens Styrke. Freden kommer snart, jeg tror det, og det er nok dette Haab, som holder mig saa frisk. Men ogsaa dette, at jeg veed mig under Guds Beskyttelse, at han ogsaa er herude, er nok til at være glad, trods alt det, der sker. — — Tro nu ikke, at jeg er ligegyldig over for, hvad der sker og er sket. Smerten over Tabet af de stolteste af vort Lands Sønner, fylder mit Sind med dyb Vemod. Men vi maa ikke blive modløse. Selv var jeg modløs saa længe, men det stjal af Hjertets Varme, jeg følte, at det fjernede mig fra Gud. Jeg tror, at Vorherre vil velsigne og være med vort Folk og den kommende Slægt, og saa er alt godt. Gud velsigner dem, som elsker ham, i Tusinde Led, maatte vi da se, hvad der tjener os til Gavn.

Rige er Efteraarets Farver. Vinens Blade gløder med dybe, røde Farver. Endnu engang skal det vise sig i den fagreste Pragt, før det skal visne og dø, før Vinteren kommer. Hvor er det kønt. Og Gud ske Tak for, at vi fik Øjne til at se alt det skønne, og en modtagelig Sjæl, som kan indsuge Indtrykkene og glædes derover. Hver Dag har sin egen Ynde.

Ja, Vilken, kunde jeg endda være hjemme hos Jer, hjemme i de store Enge og Moser, saa var alt godt, synes jeg. Men vil Gud, det sker engang. Og sker det ikke, saa vil andre træde i Stedet, nye Mænd, nye Kræfter. Saa stærk er Længslen, at det koster Kamp at dæmpe den, men Gud giver Kræfter dertil.

Lev vel allesammen derhjemme, tak for alt godt.

Vær hjertelig hilset fra

Eders Mikael.

Baralle, 16. Okt. 17.

Min kæreste Ven!

Vi har pakket, i Morgen skal vi rejse nordpaa til de Egne, hvor jeg var sidste Vinter, og hvor nu de vildeste Kampe udkæmpes. Det er Nat; thi jeg har haft travlt i Dag, men først vil jeg være sammen med Dig, min Ven. Tak Du, for Dit Brev, Tak for Cigarerne, Tak for Din daglige Hilsen, Tak for Bladene, Du kære gode Mand. Og saa tilgiv, at jeg har ventet saa længe med at skrive. Som jeg længes efter Dig og Længslen kan ikke stilles. Alt skal vente, der er andre, der fordrer min Nærværelse, min hele Kraft og en Smule Evne, men Hjertet, det faar de aldrig. Tanker og Følelser gaar andre Veje; thi jeg kan aldrig forstaa Meningen med dette her, og det har skilt mig fra det bedste, jeg ejer, — maaske for stedse.

I Dag kom den Feldwebel, der skal afløse paa Skrive-stuen ved vort andet Kompagni, — hans Kompagni be- staar af en Vicefeldwebel, 2 Underofficerer og 25 Mand, Resten ligger i Lasarettet, paa Flanderns Slagmarker, el- ler er derovre, hvor man ønsker sig hen. — Da de var seks Timer i Fronten, saa var der ingen Kæmper mere, — Resten var paa Orlov eller paa Sygestue, og det er vor Afløsning. Vi med vore næppe 100 Mand i Kompagniet skal nu derop. Hvad kan det blive til? Stakkels Tysk- land. Vi skal jo nok redde det hele deroppe. — Der er nu egentlig gaaet noget i Stykker med dette Rejseri, — jeg vilde have overrasket Jer derhjemme, — thi jeg kan nu snart igen komme paa Orlov, — men nu er den spær- ret, og de første 4 Uger kan jeg ikke komme. Vil Gud skaane Liv og Sundhed, kommer jeg nok hjem til Jer, om- trent ved samme Tid som i Fjor. Helt galt er det maaske slet ikke mere i Flandern, hvem veed, om vi ikke har Lykken med os. Faar vi Regn, er der god Grund til at

haabe det bedste. Aa, som vi længes mod Fred, mod Fred og Frihed, og mod Hjemmet. —

Du, jeg anede jo slet ikke, at C. H. havde i Sinde at rømme, det var saa stik imod hans Udtalelser fra i Sommer. Han maa have andre Grunde nu. Ogsaa her maa jeg sige: Jeg kan ikke kaste med Sten, — men jeg selv gør det ikke. — I Sommer, da jeg kom herud, havde jeg en haard Kamp, det var mest al den Løgn, man lever i, der var ved at tage Modet fra mig. Det er jo i Grunden kun Løgn, alt ens Væsen overfor Sag og Foresatte. Det er en vanskelig Sag at balancere mellem Overbevisning og Fordring. Men jeg staar nu overfor en Foresat som en høflig Mand overfor en anden. Og nu skrupler jeg ikke mere. Der kan komme Kamp paa alle vanskelige Veje. Men jeg staar paa det, jeg har sagt, jeg kan ikke andet. Mit Land kan kræve det af mig. Det er Vejen til at væрге mit Land, selv om Vejen er haardere, end Mennesker kan udholde alene. — Som jeg kender den Følelse, du skrev om, naar man er ude i Naturen, at leve i Nuet, at indsuge det friske, det foryngende. Saa maa man synge, og man synger det bedste, som man veed. Det var i Dag for et Aar siden, at vi drog bort fra Le Transloy. Den Aften var jeg saa lykkelig, thi der var inde i mig en Følelse af Lykke, som om jeg havde genvundet noget, jeg havde mistet. Og det var saadan, Du veed, hvad jeg havde fundet, min Gud og mig selv og en Ven, som ingen anden. Nu gaar vi ud paa den vilde Krigsskueplads igen. Men jeg har en lykkelig Følelse af, at jeg ikke gaar ene. Eders Bønner vil ogsaa følge mig, Din inderlige Bøn og kærlige Ønsker. — Maaske vil det være bedre, at jeg har det alt overstaaet, naar jeg kommer paa Orlov, men igen vil jeg sikkert komme træt og bleg hjem, — det er ikke noget godt. Guds Fred med Dig og Dine, min Ven, Du lever i mine Tanker.

Din Mikael.

Flandern, 3. Novbr. 1917.

Seks mørke farefulde Dage ligger nu bag ved os. Dage, som fordrede Udholdenhed og Kraft, legemlig og aandelig Styrke. Nu er de overstaaet, og der er givet os et Par Dages Frist til at hvile os i, hvis ikke Englænderne forstyrrer os; thi saa skal vi frem igen. Disse seks Dage har været haarde ved os. Trommeild, Vand, Morads og Kulde i Forening gjorde os ilde til Mode, — og der skal meget til, før vi kalder det slemt, thi vi har døjet meget. Vor Division regnes blandt de haardest prøvede her paa Vestfronten, en Division, som altid maa holde for. Der siges, at vi denne Gang skal blive her meget længe og jeg tror, det er sandt. Men som Vorherre har været med mig, Du veed ikke, hvor ofte jeg følte ham ganske nær!

Der var tunge Timer. Lad mig nu bare være ærlig — jeg led, naar jeg saa disse stakkels sønderflængede Lig, jeg blev bitter mod dem, som har Skyld i og Ansvar for dette meningsløse. — Men der var Timer, da der var Fred i mit inderste, da jeg kunde lægge alt i Vorherres Haand, men tro mig, Tvivlen, den svage Tvivl, kan være saa grusom under alt dette. Det lyse, varme, Solen, Hjemmet, alt, hvad man har kært, er saa langt borte. Det kolde, mørke er om os, og alt dette har saa lidet at gøre med det, hvad jeg før trygt kunde stole paa: en mild og kærlig Gud og Fader, der magter alt og sørger for alle. Et nyt Forhold, en stærkere Tro kræves der, og denne stærke Tro kan kun være til Stede, hvor der er inderligt Samliv med Gud, saa Varmen inde fra kan holde Kulden og Mørket ude omkring borte fra Hjertet. — — Her fordres det at tro, tro paa Trods af alt, tro paa Gud og paa det Godes Sejr under Helvedes Larm, under alle vrede Magters Rasen. Det er en Tid, da Mænd modnes og Troen prøves, da vi lærer Gud at kende, naar han er

vred. Men Guds Vrede er retfærdig, og vi veed, at vi straffes ikke uforskyldt. Det er . . . en Tid, da Bønnens inderlige Liv igen kommer til sin Ret. — —

Du har Ret, at det er Liv at dø, men det gør ondt at tænke paa, at Livet her ikke bar større Frugter.

14. Novbr. 1917.

— — Min Engel er trofast. Der siges jo, at hver Menneskesjæl har sin Engel, og jeg tror, det er sandt, men paa en stærkere og skønnere Maade, end Menneskeforstand kan fatte. Forstanden bundet ikke de Dybder, som hører Gud og hans Rige til. Der er saa meget, vi Mennesker ikke fatter, men dybest inde ikke kan lade være at tro paa. Der er nu Ordet Velsignelse, hvor dybt gaar nu egentlig vore Tanker om dette Begreb? Gud velsigner, men hvorledes? Tænker vi over de Veje og Midler, Gud benytter til at velsigne sine Børn? Først herude har jeg oplevet og erfaret, at Gud ofte lader Velsignelsen gaa gennem Mennesker. Vi vil ikke skarpt kunne adskille Begrebet Velsignelse fra Lykke eller Glæde, ja endog Bedrøvelse — Men saa Vennerne, der dør, er vi helt udelukkede fra Forbindelsen med dem? Ja, her standser Tanken og Forstanden, her griber Tro og Oplevelse ind. Jeg tør ikke sige, at Forbindelsen er afbrudt, jeg ikke alene helst vil tro paa, at de Afdøde endnu kan følge vor Færd, men der er en Overbevisning herom i mit Indre, som jeg ikke kan forklare. —

Bataillons-Stillingen, 15. Novbr. 17.

Kære N. N.!

Saa længe har jeg længtes efter rigtigt at kunne sige Dem Tak for den Glæde, De gav mig med Deres Brev. De kender jo selv, hvor forskelligt et Brevs Indhold kan

være. Ikke blot Ordene, — men det, der ligger mellem Ordene, — havde jeg nær skrevet, — er det, man søger og længes efter at finde. Glæden er saa inderlig, naar man finder, at Brevskriveren har søgt at lægge sin Sjæl ind i det skrevne. Et Brev, en Hilsen er saa forskellig som et Haandtryk. Der kan ligge saadan er Varme i det Blik, som sænkes i mit, naar en Ven rækker mig sin Haand til Hilsen, — og det er, billedlig talt, det Blik jeg søger efter, naar jeg læser et Vennebrev. Det fandt jeg i Deres Brev, — og inderlig Tak derfor. — Vi laa den Gang ved Transloy som Reserve, og Englænderne trængte os haardt. Det saa ud til, at ingen af os skulde komme levende derfra. Mine Kammerater laa saa ængstelige paa deres usle Leje i den Træbarakke, som var anvist os. Rundt om os slog 28 Centimeters Granaterne ned, Væggene saa ud som en Si, saa hullede var de. Da kom Posten og Deres Brev. Jeg læste det flere Gange, og mod Forbudet tog jeg det med ud, da vi en Time senere gik frem. — Ord, som til andre Tider slet ingen Indflydelse vilde have, og slet intet Indtryk efterlader, udøver ofte under slige Forhold en Virkning, som spores — jeg tror næsten et Menneskeliv igennem. Den Aften troede jeg bestemt, at min Time var kommen. Tusinder af Malmmunde brølte imod os og koncentrerede deres Ild mod vor Stilling. I tre Dage havde der været Stilstand, og Nat og Dag havde vort Artilleri samlet Munition. At Englænderne havde gjort det samme, fik vi at høre. Jorden rystede milevidt under Drønene og Luften blev sat i voldsomme Svingninger, Aandedrættet paavirkedes og blev meget besværliggjort, men værre blev det, da vi kom ind i Krudtdampen. Kommandoen druknede i Bulderet; vi fulgte kun vor Formand, snart i Løb, snart i Skridt, men altid frem mod det Ildhav, som lyste imod

os gennem Taagen. Værst var det næsten i og mellem Batteristillingerne. Hver Lavning i Terrænet, hver Busk, hvert Træ dækkede for et Batteri. — Da tænkte jeg: To Verdensmagter har her koncentreret deres Kræfter imod hinanden, to rasende, overnaturligt store Kæmper prøver her deres Styrke, — og du gaar her midt imellem deres fægtende Arme, som en svag, elendig Skabning. Men du gaar dog beskyttet. En endnu større Magt har du betroet dit hele Liv, i dens Varetægt har du jo betroet alt. Min Sjæl kæmpede for at vinde Fred. Men ogsaa inden i mig kæmpede Magter mod hinanden. Nu gjaldt det Vished, nu var det Alvor. — Jeg mindedes Dagene fra Pozières, da jeg saa rolig saa Døden ind i Øjnene, — da jeg havde Vished for, at Døden vilde bringe mig hjem til Gud. Den Aften var det anderledes. Fristeren kom med sin nagende Tvivl. Sandhed, Lys, Sandhed, det var det, jeg søgte, og ikke kunde finde. — Midt i alt dette skrækkelige var det, som Gud havde forladt mig, som om alt det, jeg havde knælet for og havde fundet Glæde og Trøst og Fred i, havde været Blændværk. — Min Tanke stod stille, en uhyggelig Angst greb mig. Er det muligt, at Mennesket fødes til Verden og glædes en Stund, for saa at gaa til Grunde i denne forfærdelige Elendighed! Hvor er Gud, at dette kan ske? Seks Døgn, seks Døgn uden Søvn og Hvile og næsten uden Mad og Drikke, seks Døgn med frygtelige Anstrengelser laa bag os. Hjernen var tom for Tanker, men overfyldt med feberhedt Blod. Ikke et Ord til Trøst var gemt derinde, — intet var der, kun Nat, bælgmørk Nat med Helvede omkring mig, med Døden for Øje. Hvad var det dog. — Aa, som de skreg og jamrede omkring mig, disse stakkels, brave Kammerater, som væltede i deres Blod. Vi laa i en ussel Rende, som var næsten jævnet af Granaterne, laa for at puste ud før

det iorfærdelige Løb gennem Spærreilden. Foran mig, lidt til venstre laa en herlig, gammel Kirkegaard, omkranset med flere Rækker ældgamle Linde. Alt blev knust i denne Nat. Ikke et Træ, som ikke splintredes, ikke en Grav, som ikke ødelagdes. — — Ogsaa dette maa ske, tænkte jeg, — alt, hvad Mennesker freder om og holder i Ære skal knuses og forhaanes. Min Gruppe havde samlet sig om mig. »Vi kommer aldrig igennem,« sagde de, »aldrig«. Taarerne har sikkert haft frit Løb, Stemmen var saa usikker. Stakkels Gutter, — de fleste var ikke vant til Ilden. Men ogsaa de Gamle trængte til Trøst. »Værre end nogen Sinde før,« sagde de. — De trængte til Trøst; — men jeg kunde ikke trøste. Det var en indirekte Løgn, da jeg sagde: »Det gaar altsammen. Løb, naar jeg befaler det, og følg efter mig. Til højre for Hulvejen ligger næsten ingen Ild, og der er en Gennemgang gennem Traadforhugningen foran Flankestillingen«. — Vi skulde gaa gruppevis frem, og jeg havde lidt Tid. — Da følte jeg Deres Brev i min Lomme, og alt det, jeg havde følt, da jeg læste det, gennemgik jeg i samme Øjeblik. — Min Gud, den Gud, hvorpaa jeg havde bygget mit hele Liv, men som jeg ikke kunde finde, havde Brevet jo vidnet om. Den Varme, hvormed De havde skildret Livet med Gud, det Vidnesbyrd, De havde aflagt, bevidst eller ubevidst, blev min Trøst og min Redning. — Jeg maatte leve i andres Tro, maatte ledes paa Vej ved Deres Vidnesbyrd, styrkes ved andres Forbøn. — Og da kom det saa lykkelig stille, ikke overvældende, men lægende mildt: Guds Menighed, Vennerne derhjemme, staar bag dig i Bøn til Gud. — Da kom De med Deres varme Haandtryk, og De saa paa mig og sagde: Der er kun een Gud, og det er vel ogsaa din Gud. . . . Jeg følte, at De havde talt Sandhed, følte, at Lykken laa gemt bag Deres

Vidnesbyrd, og dette førte mig ind paa Vejen igen, — paa Vejen hjem til Ham. — — — Et Kvarter efter laa vi i forreste Linje, — alle omkring mig næsten jublede af Glæde. Gruppen havde naaet sit Maal og fundet sin Plads, og ikke en Mand var tabt. Granaterne slog ned omtrent 150 Meter bag os, — nu havde vi kun med Infanteri at gøre, en lige Kamp, paa lige Vilkaar, den frygter ingen. Stormen kom henad Morgenstunden, den blev standset foran vor Linje, thi vi havde Skudfelt paa 600 Meters Afstand. — Da Solen stod op, havde jeg endnu alle mine Folk, og dem havde jeg den Lykke at faa med uskadt derfra, da vi paa anden Dags Aften blev afløste. — Aa, der var saa meget, jeg vilde skrive, men det lakker mod Midnat, og Brevet vil blive for tungt, naar jeg skriver mere. Jeg fortsætter en af de første Dage. I Aften de kærligste Hilsener og en inderlig Tak. Deres hengivne

Mikael Steffensen.

Flandern, den 16. Novbr. 1917.

Kære N!

Saa har jeg saa meget at sige dig Tak for, N., og saa mange Tanker, du, — men min Tid er saa knap. For Øjeblikket sidder jeg paa et Lofte i Halluin-Menin, vest for Courtrai (Kortrik), vi skulde have et Par Dages Ro, men nu har de smidt os ud igen, og først for et Par Timer siden kom vi tilbage, men endnu ligger vi i højeste Allarmberedskab. — Tilgiv da, om Brevet i Retning af Form og Skønskrift bliver »maadeligt« — jeg kan ikke, som jeg helst vilde. — — Jeg var saa glad for den Dag i Cambrai, selv om det var saa kort, og for Dagen i Buissy. Saa fik jeg da at føle, at vi endnu har Mænd, som kan betrygge vor Fremtid, at der endnu er virkelig unge Nord-slesvigere, som tør vedkende sig deres Gud og deres Fædreland.

Det er vist at dømme haardt, men jeg regner dem for simple Folk, som svigter disse to Ting. Saa vidt jeg har erfaret, er disse to Ting — selvfølgelig mest Vorherre — de to Poler, hvorom vort Liv drejer sig, og som giver vort Liv Indhold. Tit har jeg tænkt i denne Tid: Kunde jeg blot have kæmpet og lidt dette forfærdelige for en Sag og et Land, som jeg elsker. Hvad der er en Del af ens Væsen kan man dø for . . .

Tak, N., for den Bog, du sendte mig, jeg vil se at faa den læst en af de første Dage, for at du saa kan faa den tilbage. Med forud vil jeg ikke tage den, dertil er den for god. — Den første Fortælling har jeg læst, og den var god, dyb og af virkelig Værdi. Saa snart jeg faar en god Bog, faar du den tilsendt, vi vil hjælpe hinanden over denne Tid., N., og i Livet senere hen, ikke sandt? Hvis vi hjælper hinanden frem mod høje Maal, saa vil Gud ogsaa velsigne vort Venskab, ja hele vort Liv.

— — Den 20. Oktober blev vi sat ind, og vi har været 10 Dage i Stilling siden da. Resten af Tiden har vi været i Halluin, men ogsaa i Beredskab, alarmeret hele Dagen, men ikke sat ind i Storm endnu. I Dag har Englænderne trommet voldsomt, og der kastes Bomber og skydes her ind i Byen. Uhyggeligt er her, men forude er det værre. I mørke Nætter vil mange sætte Livet til i det bundløse Morads, og mangen Saaret vil lide en haard og fortvivlet Skæbne. Bitterhed har fyldt mit Sind — der var knap Plads for Tak til ham, som jeg dog skylder Tak for saa uendelig meget godt. Vi er smaa, vi Mennesker, meget smaa, og i denne Tid især har jeg været en af de mindste: Svag og utaknemmelig, ængstelig og utro mod Gud.

Hvor fandt jeg Hvile i at læse i din Bog, — de gode Tanker, dem faar man aldrig for mange af.

Jeg sad forhen og læste et Digt af Josias Bille, skrevet

nu under Krigen. Tonen er ganske vidunderlig og gri-
bende, men den kan jeg jo ikke skrive, jeg kender den
næppe selv. Men Ordene faar du nu:

Ring, Klokke, lydt over Land og By,
meld om en blaanende Himmel bag Sky,
ring for de Sjæle, som stønner i Strid,
Klokke, ring Fred i vor fejdende Tid.

Dybt skal du ringe i Sjælene ind,
nævne det bløde, vi bær i vort Sind,
kalde paa alt, som kan stemme til Fred,
vende vort Sind til Fordragelighed.

Kald alle Minder om Kærlighed frem,
kald paa de Længsler, vi bær til vort Hjem,
mind om den Hustru, som græder i Bøn,
mind om den Moder, som elsker sin Søn.

Ring, Klokke, ring over Hærenes Tal,
ring gennem Hjertets forhærdede Skal,
fri vore Sind for dens tærende Splid,
Klokke, ring Fred i vor fejdende Tid.

— — Du skulde høre N. N. synge den, — selv har
jeg ikke hørt ham synge den, — men andre, gribende
Sange, og det var Andagt, det var noget, der greb det
dybeste i mig, og fik Strenge til at dirre, som aldrig kom
i Svingning ellers. — — Ja, min Tid ebber ud, — skønt
jeg gerne vilde fortsætte, maa jeg dog slutte.

Guds Fred, N., over alle dine Veje, og vær kærlig hilset.
Din Mikael.

Halluin, Flandern, den 22. Novbr. 17.

Kære, kære Venner!

— — — Selv er jeg sund og stærk nu, men det kneb
haardt en Overgang. Alt og alting forsømte jeg, og des-
værre ogsaa at skrive til mine Venner, og ogsaa til Jer.

Aldrig havde jeg troet, at man kunde blive saa sløv og træet, og ofte saa ulykkelig, men det gik ogsaa næsten over menneskelig Evne. Nu er det, som sagt, bedre, og jeg kan hæve Hovedet igen og se ud og se ind i Fremtiden med lysere Syn. — — Alt her er ødelagt. Byer og Stæder er Grushobe, Vejene sprængte, Markerne fuldstændig oprodede. De stolte Linde langs de gamle Hærveje rager nu op med deres Splinter, de brede Kroner, og ofte hele Stammen med, ligger splintret og søndret paa Jorden. Trøstesløst og øde er alt. Og nu, da Vandet staar over Markerne her i det flade Landskab, og Vintertaage og Regn gør Luften mørk og graa, da er det trist. — — Og det gaar mod Jul, uden Fred i Landene. Hjertefreden trues af al Menneskets Ondskab. Men der længes dog mod Jul. Endnu ligger der Glans over den gamle, hellige Fest, og der kommer Varme og Glæde i de trætte Øjne, naar det gaar op for een, at det lider mod Jul. Hvor underligt; thi i det ydre vil Juledagene gaa som alle andre, men der er noget andet, noget dybere, der griber Sindet, en Urkraft, eller rettere en Guddomskraft, som ingen kan benægte. — Vi længes mod Jul for at høre Englebudskabet: Fred paa Jord; thi Barnet er født, som skal frelse Verden, fri os fra al Synd og berede os Himmelvejen. — Aa, som vi trænger til Fred allesammen, men først og sidst: Fred i Hjertet, i Sind og i Tanke. Her gælder Kravet: i Dag! Den Fred vindes ikke med Landefred, men den kan vindes midt i det allerhaardeste.

Maalt med menneskelig Forstand er der langt til Fred. Hvem har det egentlige Overtag? — Nu, da det tyske Folk har vist, at det kan kæmpe og ogsaa sulte, og at det kan sætte sig ud over, at Børn og Kvinder sulter ihjel, da er der langt igen, til Kraften er brudt, selv om Verden har sluttet sig sammen mod dem.

. . . Sejren i Italien kan være dyrt købt, dyrere, end Øjeblikket tillader Udsigt over. Det kan gaa her, som det gaar i Rusland. Der skabes Had, som vil gaa i Arv til kommende Slægter.

— — Lev vel derhjemme, — Guds Fred, der er mer end Englevagt.

Vær kærlig hilset fra

Eders Mikael.

*

Ogsaa jeg har mistet af mine allerbedste Venner, kun faa er tilbage. Men vi, som er tilbage, lad os give hinanden det bedste, vi ejer, for at det kan lette og lyse op. Med hver eneste, vi taber, øges det Ansvar, vi har over for vort lille Land deroppe, overfor vort Folk og over for Livet selv. Lad os i Bøn til den evige Gud se ind i Fremtiden med Haab og en lys, stærk Tro, saa vil meget af det bange vige, som nu ligger med knugende Tryk paa vort Sind.

I de stille Timer samles Kraft til Livets Kamp. Da er man sin Gud mere nær; Stilhed, Ro, det er Andagtens Forgaard. Ro, Stilhed, ene, det er Betingelsen for at kunne bede, da kan Gud faa os i Tale, og mest, naar vi søger Ensomheden for at vente paa hans Komme.

Da drømmer jeg, at jeg lægger mit Hoved i Gud Faders Skød, og jeg fortæller ham alt. Saa barnligt maa jeg skrifte og tilstaa alt, da først kommer Trøsten. Og da gror de frem, de lyse Tanker, som fylder Sjælen og giver Haab og sprudlende Glæde. Da vælder de evige Kræfter frem, da kan jeg smile og juble, da maa jeg rive de Sørgende med mig. — —

*

Kakaoen gav jeg til en engelsk Soldat, som vi fandt syg lige foran vor Skyttegrav. I fem Dage havde han

intet spist, intet drukket; han sendte mig et saa taknemmeligt Blik, da jeg gav ham det. Det Blik, den Tak sender jeg videre til Giveren.

*

Hvor har jeg elsket vor lille Menigheds-Kreds derhjemme i Haderslev; saa ofte gik jeg i Kirke, ingen kendte mig, eller da kun faa, men jeg havde en Ven, som altid fulgte mig. Efter Gudstjenesten talte vi om, hvad vi havde hørt, aa, hvor var jeg glad, og hvor elskede jeg den Kreds og holdt af de Mennesker, som jeg slet ikke kendte, men som sluttede sig sammen om Ham, som gav os en Kirke, en Menighed, fri for Stat og Tvang. Og da jeg kom herud, var jeg lykkelig i Tanken om, at derhjemme var en Menighed, som jeg hørte til, som ejede min Kærlighed, som bad for os, for mig. —

*

Saa er det Aften igen. Søndag Aften med Søndagsfred og Søndagssol over Landet. Der er saa stille ved Fronten. Uvejret er stilnet af, i Gaar var det Tørvej. I Dag skinner Solen. Selv er jeg godt ved at komme til Kræfter igen, og jeg er saa rolig, saa godt ved Mod, som ikke længe, længe. — Men der er en Sygdom, som jeg nok slet ikke bliver kureret for. Det er Længslen hjem.

Her er et Brudstykke af et Brev fra Mikael Steffensen til en Kammerat og Landsmand, som var bleven saaret kort i Forvejen og nu laa i et Lasaret: Brevet er skrevet den 24. November, altsaa kun faa Dage, før han faldt. Den Hilsen, han sender til, og den Velsignelse, han lyser ud over Sønderjyllands Ungdom, har Ærinde til flere end Vennen, som Brevet er skrevet til:

Som der trommes derude ved Becelaere og Cheluvelt, ja helt deroppe fra Paschendaele gaar Drønene herved.

Det er, som et helt Folks Vilje drøner gennem Kanonernes Malmund: »Vi skal vise Jer, at vi kan, og I skal føle vor Styrke!« Ja, et helt Folk kæmper jo med her. Det er ikke alene Soldaten herude i forreste Linje, — Arbejderens Kraft og Ingeniørens Snille gaar gennem hver Granat. Og med hvert Projektil, der sendes over mod os, følger et Folks Ønsker om Død og Ødelæggelse. Det er et helt Folks Hævn og Had, der brager mod os i Trommeilden, — og i al sin Uhyggelighed føler vi, hvad Hadet er, naar det er beskyttet af Loven, fremelsket af et helt Folk, — thi stort mere er Krig ikke nu, — den gaar langt videre end til »at værne« Fædrearv og hjemlig Jord. Hadets Maal er Ødelæggelse, Tilintetgørelse. Blind er Hadets Rasen, — og den er dyr —; thi Menneskeblod, ungt, sundt Blod er altid dyrt, og her flyder det i Strømme.

Og dyrest for os er det Blod, der flyder fra vor egen Folkestammes stærkeste Skud. — Aa, min Gud, at det dog snart maatte være Slut. Vort elskede Sønderjylland, vort Folk, aa, min Gud, skaan den Ungdom, der endnu er tilbage, og velsign du vor Færd og vor Fremtid! — — J., du vil ej heller glemme at bede for vort Folk og dets Fremtid. Det lille Land deroppe, det er nu vort, og det skal vi værne, og vi skal frem for alt elske det. Kærligheden sejrer altid: Det er en stolt Stamme deroppefra, og den er værd at elske, værd at ofre vor Kraft. — — Men fælles skal Kampen og Forsvaret være, — fælles om Sejren og Glæden og fælles om Graad og Nød, — saa er alt godt. — — Og vier vi vort Liv til Kamp, saa er det godt at have et godt Hjem, hvor en god Kvinde kan læge de dybeste Saar. — Aa, hvor de trommer, og hvor der myrdes! Jeg er saa glad for, at du ikke er med. Lev vel, J., og Guds Fred over alle dine Veje.

De kærligste Hilsner fra

Din hengivne Mikael.

Sønderjyden
MIKAEL STEFFENSEN

En af de Faldne

Minder og Breve udgivne af en Ven
ved **Valdemar Rørdam.**

Carl Koch
i Højskolebladet:
— Jeg vil ønske,
at saa mange unge
som muligt maa
faa denne Bog i
deres Haand.

Gunnar Engberg
i Maanedsb. for
K F. U M.

En herlig ung
Skikkelse, som
forædles og inder-
liggøres igennem
Krigens umenne-
skelige Møje og vil
de Gru.

Modersmaalet, Haderslev:

Mindebogen om Sønderjyden Mikael Steffensen vil til sene Tider staa
som en smuk Runestav om en af Nordslesvigs trafaste Sønner.

3. Oo ag (4. Tusind). Kr. 2,50. **H. Aschehoug & Co.**

EFTERSKRIFT.

Nu, da Mikael Steffensen har talt selv, gennem sine Breve, frit, fortroligt og kærligt, som han i levende Live talte til sine Venner, tænker jeg, at mange danske Læsere, hvor de end findes, vil forstå, hvad vi, der kendte ham, har elsket hos ham og mistet med ham. De vil måske synes, at de selv har samtidig både mistet og vundet en kær Ven. Og de vil forstå, hvilket Tab for både det større og det mindre Fædreland Mikael Steffensens Død er. Han nåede ikke at indfri de store Løfter, som hans sjældne Karakter og rige Evner havde givet. Dog har han ikke levet forgæves. På ham passer Kaalunds Digt, som han selv citerer i et af sine Breve.

Yder vort Liv kun et uset Frø
 til Aandens evige Sommer,
 lad da vort Navn kun glemmes og dø —
 Koraldyret lig i den dybe Sø
 vi bygger dog med paa den voksende Ø,
 bereder den Verden, som kommer.

Sønderjyden Mikael Steffensen.

En af de Faldne.

Endnu har man travlt med at gøre Regnskabet op, Verdenskrigens store og ahyggeligt indviklede Regnskab, og man er for optaget af Øjeblikkets interessante Begivenheder, der vælter ind over hverandre, til at kaste Blikket tilbage og mindes de enkelte Mennesker, som uden at vise sig som historiske Helte dog indlagde sig Berømmelse indenfor deres Kreds og deres Land i de strenge Kampaar.

Men naar Regnskabet er afsluttet saavidt, som det bliver muligt at slutte det, naar Sindene igen er faldet til Ro, og der bliver Tid til at mindes, saa er der en ung Sønderjyde, som vil blive husket, og som vi herhjemme saa Lov til at være stolte af.

Det er Mikael Steffensen, der oftere har været omtalt, siden han faldt nu er udsendt en Bog paa H. Aschehoug & Cos Forlag. Bogen, der bærer hans Navn, er udgivet af en af hans Venner ved Valdemar Rørdam, som har forsynet den med et Forord, hvori han oplyser, at det samlede Tab paa de Sønderjyder, der blev dræbt i Krigen, svarer til en Femtedel af hele den fra Nordslesvig indkaldte Styrke.

Mange af disse seks Tusinde Faldne har faaet et smukt Eftermæle, og endnu flere har fortjent det, skriver Valdemar Rørdam, og dog er der faa af de enkelte Dødsfald, som paa begge Sider af Grænsen har vakt Sorg i saa vide Kredse som Mikael Steffensens.

Bogen indeholder hans Breve, som han fra Fronten sendte hjem til Slægtninge og andre Paarørende; og den indledes med en Levnedsskildring, skrevet af den ovenfor nævnte Ven, der i stillfærdige Ord skildrer ham som det gode Menneske, den rørende trofaste Karakter, han var.

Vennen fortæller om Mikael Steffensen, der stammede fra en gammel dansk Bondeskægt, og som hørte hjemme i Hammelev, at han som lille Dreng mistede sin Moder og derefter kom i Huset hos en Onkel og Tante, flittige og nøjsomme Folk, der tidligt lærte ham at tage fat. Saa snart han var konfirmeret, kom han ud at tjene hos en Gaardejer, hos hvem han blev i tre Aar, og som han kom til at staa saa nær, at nogle af de mest fortrolige Breve er rettet til ham.

Derefter kom han paa Høng Højskole og usædvanlige Sjælsstyrke af sit Gudsfor-
endelig herind til København paa Landhold. Han var til det yderste pligt-
bohøjskolen, hvor han for fem Aar siden fyldende og utroligt udholdende; men
tog Eksamen med første Karakter. Han det, der gjorde ham bemærkelsesværdig,
arbejdede paa at blive en dygtig Land- og som fik hans Bysbørn til at afholde en
brugskandidat og gennemgik samtidig en Mindegudstjeneste for ham, den menige
rig aandelig Udvikling udenfor Fagstu/Soldat, der slet ingen særlig Krigshæder
diedt, skriver Vennen; og han tilføjer, at havde indlagt sig, og det, som nu har
han og de andre Kammerater undrede fremkaldt dette Mindeskrift, det var sim-
sig over hans opofrende Personlighed og pelthens hans Godhed.
hans redebonne Hjælpsomhed mod alle.

Efter at han var bleven Kandidat, I Felten som i hans tidligere Liv rørte
modtog han fra Den nordslesvigske Fæl- Egenskaber, ved sin Forstaaelse af dem,
les-Landboforening et Tilbud om en der blev underkuet og led Uret, ved sit
Stilling som dens Konsulent i Hede- og lærlige Sindelag, ved sin Evne til at op-
Mosekultur, et nyt betydningsfuldt Om- muntre og glatte ud, hvor de ikke altid
raade, som Foreningen vilde tage op. lige venlige Foresatte havde staaet Saar,
og hvor Kammeraterne med dum Spot

Men Krigen kom og kuldkastede alle hans Planer. Da den brød ud, var han
endnu her i Danmark, og han kunde være
bleven her; men han vidste, at for Tu-

sinder af Sønderjyder var der intet Valg.
De maatte bøje sig under den tunge
Pligt, som det fremmede Herredømme
lagde paa dem; og dem vilde han ikke
svigte. Han vilde heller ikke udsætte
sig for den Mulighed at staa skilt fra sin
Hjemstavn og sit Kald, naar Krigen end-
te, og saa rejste han frivilligt hjem som
en af de første og tog, hvad der fulgte.

— Her er jeg født, og her er jeg
vokset op, sagde han, da han kom hjem
— og her har jeg tænkt at skulle have
min Virksomhed, og det vil jeg sætte
mit Liv iad for.

Om hans Liv i Felten fortæller hans
egne Breve. Man lærer ham at kende
som et reitsindigt og varmhjertet Menne-
ske, som det, han selv kalder „en blød
Natur“, men ogsaa som en energisk, vel
begavet og bestemt ung Mand. Han var
troende, og en af hans Kammerater akri-
ver efter hans Død, at han hentede sin

Hans Død var lige saa smuk som hans
Liv havde været det. Den sidste Gang
han blev sendt ud sammen med en Kam-
merat, blev de overfaldet af en Kugle-
regn. De knælede da ned et Øjeblik med
Ryggen mod Fronten. Mikael Steffensen
tog sin Stormhjelms af og bad en Bøn, og
Gnødens øksploderede en Shrapnel over
deres Hoveder. Kammeraten blev saaret
i Halsen og sagde det til Mikael, som
med et medlidende Udtryk vilde rejse
sig og hjælpe ham. Men i det samme
faldt han sammen med et Suk og var
død. En Kugle var trængt ind gennem
Ryggen og havde gennemboret Hjertet.

I den lille franske By Halkuin blev
han begravet paa en Soldaterkirkegaard
med over femten Hundrede Grave; men
senere blev Kisten ført hjem, og han
hviler nu i sin Fødeby og i sin Families
Gravsted, i den fædrene Jord, han hav-
de elsket saa højt.

Det er en af de seks Tusindes vemo-

dige Historie, der her er fortalt af ham selv og af hans Venner — Historien om en jævn, sønderjydsk Mand, der uden at have øvet Heltebedrifter, vil blive staaende i Erindringen som en Helt, blot fordi han var saadan, at han nu efter sin Død kan nævnes som Forbilledet paa et godt Menneske.

Haagen.

„Bagens Mylledu“ d. 17/ii 1918.